

श्री स्वाभिनारायणो विजयतेतराम्

भाकंडेय

पुराण प

प्रमुचः स महाभागस्तस्मिन्नेवं महीतले ॥ २६ ॥
 तान्तु यौवनिनीं दृष्ट्वा कन्यकां रूपशालिनीं ।
 स मुनिश्चिन्तयामास कोऽस्या भर्ता भवेदिति ॥ २७ ॥
 एवं चिन्तयतस्तस्य ययौ कालो महान् मुने ।
 न चाससाद् सदृशं वरं तस्या महामुनिः ॥ २८ ॥
 ततस्तस्या वरं प्रष्टुमग्निं स प्रमुचो मुनिः ।
 विवेश वह्निशालां वै प्रष्टारं प्राह हव्यभुक् ॥ २९ ॥
 महाबलो महावीर्यः प्रियवाग्धर्मवत्सलः ।
 दुर्गमो नाम भविता भर्ता ह्यस्या महीपतिः ॥ ३० ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

अनन्तरञ्च मृगयाप्रसङ्गेनागतो मुने ।
 तस्याश्रमपदं धीमान् दुर्गमः स नराधिपः ॥ ३१ ॥
 प्रियव्रतान्वयभवो महाबलपराक्रमः ।
 पुत्रो विक्रमशीलस्य कालिन्दीजठरोद्भवः ॥ ३२ ॥
 स प्रविश्याश्रमपदं तां तन्वीं जगतीपतिः ।
 अपश्यमानस्तमृषिं प्रियेत्यामन्त्र पृष्टवान् ॥ ३३ ॥

राजोवाच ॥

क गतो भगवानस्मादाश्रमान्मुनिपुङ्गवः ।
 तं प्रणेतुमिहेच्छामि तत् त्वं प्रब्रूहि शोभने ॥ ३४ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

अग्निशालां गतो विप्रस्तच्छ्रुत्वा तस्य भाषितं ।
 प्रियेत्यामन्त्रणञ्चैव निश्चक्राम त्वरान्वितः ॥ ३५ ॥

स ददर्श महात्मानं राजानं दुर्गमं मुनिः ।
 नरेन्द्रचिह्नसहितं प्रश्रयावनतं पुरः ॥ ३६ ॥
 तस्मिन् दृष्टे ततः शिष्यमुवाच स तु गौतमं ।
 गौतमानीयतां शीघ्रमर्घोऽस्य जगतीपतेः ॥ ३७ ॥
 एकस्तावदयं भूपश्चिरकालादुपागतः ।
 जामाता च विशेषेण योग्योऽर्घस्य मतो मम ॥ ३८ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

ततः स चिन्तयामास राजा जामातृकारणं ।
 विवेद च न तन्मौनी जगृहेऽर्घञ्च तं नृपः ॥ ३९ ॥
 तमासनगतं विप्रो गृहीतार्घं महामुनिः ।
 स्वागतं प्राह राजेन्द्रमपि ते कुशलं गृहे ॥ ४० ॥
 कोषे बलेऽथ भित्तेषु भृत्यामात्ये नरेश्वर ।
 तथात्मनि महाबाहो यत्र सर्वं प्रतिष्ठितं ॥ ४१ ॥
 पत्नी च ते कुशलिनी यत एवानुतिष्ठति ।
 पृच्छाम्यस्यास्ततो नाहं कुशलिन्योऽपरास्तव ॥ ४२ ॥

राजोवाच ॥

त्वत्प्रसादादकुशलं न क्वचिन्मम सुव्रत ।
 जातकौतूहलश्चास्मि मम भार्या च का मुने ॥ ४३ ॥

ऋषिरुवाच ॥

रेवती सुमहाभागा त्रैलोक्यस्यापि सुन्दरी ।
 तव भार्या वरारोहा तां त्वं राजन्न वेत्सि किं ॥ ४४ ॥

राजोवाच ॥

सुभद्रां शान्ततनयां कावेरीतनयां विभो ।
सुराष्ट्रजां सुजाताञ्च कदम्बाञ्च वरूथजां ॥ ४५ ॥
विपाठां नन्दिनीञ्चैव वेङ्गि भार्या गृहे द्विज ।
तिष्ठन्ति मे न भगवन्नेवतीं वेङ्गि का न्वियं ॥ ४६ ॥

ऋषिरुवाच ॥

प्रियेति साम्प्रतं येयं त्वयोक्ता वरवर्णिनी ।
किं विस्मृतन्ते भूपाल श्लाघ्येयं गृहिणी तव ॥ ४७ ॥

राजोवाच ॥

सत्यमुक्तं मया किन्तु भावो दुष्टो न मे मुने ।
नाच कोपं भवान् कर्तुमर्हत्यस्मासु याचितः ॥ ४८ ॥

ऋषिरुवाच ॥

तत्त्वं ब्रवीषि भूपाल न भावस्तव दूषितः ।
व्याजहार भवानेतद्वह्निना नृप चोदितः ॥ ४९ ॥
मया पृष्टो हुतवहः कोऽस्या भर्त्तति पार्थिव ।
भविता तेन चाप्युक्तो भवानेवाद्य वै वरः ॥ ५० ॥
तद्गृह्यतां मया दत्ता तुभ्यं कन्या नराधिप ।
प्रियेत्यामन्त्रिता चेयं विचारं कुरुषे कथं ॥ ५१ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

ततोऽसावभवन्मौनी तेनोक्तः पृथिवीपतिः ।
ऋषिस्तथोद्यतः कर्तुं तस्या वैवाहिकं विधिं ॥ ५२ ॥
तमुद्यतं सा पितरं विवाहाय महामुने ।

उवाच कन्या यत्किञ्चित् प्रश्रयावनतानना ॥ ५३ ॥

यदि मे प्रीतिमांस्तात प्रसादं कर्तुमर्हसि ।

रेवत्यृचे विवाहं मे तत्करोतु प्रसादितः ॥ ५४ ॥

ऋषिरुवाच ॥

रेवत्यृक्षं न वै भद्रे चन्द्रयोगि व्यवस्थितं ।

अन्यानि सन्ति ऋक्षानि सुभ्रु वैवाहिकानि ते ॥ ५५ ॥

कन्योवाच ॥

तात तेन विना कालो विफलः प्रतिभाति मे ।

विवाहो विफले काले मद्दिधायाः कथं भवेत् ॥ ५६ ॥

ऋषिरुवाच ॥

ऋतवागिति विख्यातस्तपस्वी रेवतीं प्रति ।

चकार कोपं क्रुद्धेन तेनर्क्षं विनिपातितं ॥ ५७ ॥

मया चास्मै प्रतिज्ञाता भार्थ्यति मदिरेक्षणा ।

न चेच्छसि विवाहं त्वं सङ्कटं नः समागतं ॥ ५८ ॥

कन्योवाच ॥

ऋतवाक् स मुनिस्तात किमेवं तप्तवांस्तपः ।

न त्वया ममं तातेन ब्रह्मबन्धोः सुतास्मि किं ॥ ५९ ॥

ऋषिरुवाच ॥

ब्रह्मबन्धोः सुता न त्वं बाले नैव तपस्विनः ।

सुता त्वं मम यो देवान् कर्तुमन्यान् समुत्सहे ॥ ६० ॥

कन्योवाच ॥

तपस्वी यदि मे तातस्तत्किमृक्षमिदं दिवि ।

समारोप्य विवाहो मे तदृच्छे क्रियते न तु ॥ ६१ ॥

ऋषिरुवाच ॥

एवं भवतु भद्रन्ते भद्रे प्रीतिमती भव ।

आरोपयामीन्दुमार्गे रेवत्यृच्छं कृते तव ॥ ६२ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

ततस्तपःप्रभावेन रेवत्यृच्छं महामुनिः ।

यथा पूर्व्वन्तथा चक्रे सोमयोगि द्विजोत्तम ॥ ६३ ॥

विवाहञ्चैव दुहितुर्विधिवत् मन्त्रयोगिनं ।

निष्पाद्य प्रीतिमान् भूयो जामातारमथाब्रवीत् ॥ ६४ ॥

श्रौद्वाहिकन्ते भूपाल कथ्यतां किं ददाम्यहं ।

दुर्लभ्यमपि दास्यामि ममाप्रतिहतन्तपः ॥ ६५ ॥

राजोवाच ॥

मनोः स्वायम्भुवस्याहमुत्पन्नः सन्ततो मुने ।

मन्वन्तराधिपं पुत्रं त्वत्प्रसादात् दृणोम्यहं ॥ ६६ ॥

ऋषिरुवाच ॥

भविष्यत्येष ते कामो मनुस्वत्सनयो मर्ही ।

सकलां भोक्ष्यते भूप धर्माविच्च भविष्यति ॥ ६७ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

तामादाय ततो भूपः स्वमेव नगरं ययौ ।

तस्मादजायत सुतो रेवत्यां रेवतो मनुः ॥ ६८ ॥

समेतः सकलैर्धर्मात्मानवैरपराजितः ।

विज्ञाताखिलशास्त्रार्थो वेदविद्यार्थशास्त्रवित् ॥ ६९ ॥

तस्य मन्वन्तरे देवान् मुनिदेवेन्द्रपार्थिवान् ।
 कथ्यमानान्मया ब्रह्मन् निबोध सुसमाहितः ॥ ७० ॥
 सुमेधसस्तत्र देवास्तथा भूपतयो द्विज ।
 वैकुण्ठश्चामिताभश्च चतुर्दश चतुर्दश ॥ ७१ ॥
 तेषां देवगणानान्तु चतुर्णामपि चेश्वर ।
 नाम्ना विभुरभृदिन्द्रः शतयज्ञोपलक्षकः ॥ ७२ ॥
 हिरण्यलोमा वेदश्रीरूर्ध्वबाहुस्तथापरः ।
 वेदबाहुः सुधामा च पर्जन्यश्च महामुनिः ॥ ७३ ॥
 वशिष्ठश्च महाभागो वेदवेदान्तपारगः ।
 एते सप्तर्षयश्चासन् रैवतस्यान्तरे मनोः ॥ ७४ ॥
 बलबन्धुर्महावीर्यः सुयष्टव्यस्तथापरः ।
 सत्यकाद्यास्तथैवासन् रैवतस्य मनोः सुताः ॥ ७५ ॥
 रैवतान्तास्तु मनवः कथिता ये मया तव ।
 स्वायम्भुवाश्रया ह्येते स्वारोचिपृथुतेर्मनुं ॥ ७६ ॥
 इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे रैवत मन्वन्तरं समाप्तं ॥ ७५ ॥

मत्सप्ततितमोऽध्यायः ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

इत्येतत्कथितं तुभ्यं पञ्च मन्वन्तरं तव ।
 चाक्षुपस्य मनोः पष्ठं श्रूयतामिदमन्तरं ॥ १ ॥

अन्यजन्मनि जातोऽसौ चक्षुषः परमेष्ठिनः ।
 चाक्षुषत्वमतस्तस्य जन्मन्यस्मिन्नपि द्विज ॥ २ ॥
 जातं माता निजोत्सङ्गे स्थितमुल्लाप्य तं पुनः ।
 परिष्वजति हार्देन पुनरुल्लापयत्यथ ॥ ३ ॥
 जातिस्मरः स जातो वै मातुरुत्सङ्गमास्थितः ।
 जहास तं तदा माता संक्रुद्धा वाक्यमब्रवीत् ॥ ४ ॥
 भीतास्मि किमिदं वत्स हासो यद्वदने तव ।
 अकालबोधः संजातः कञ्चित्पश्यसि शोभनं ॥ ५ ॥

पुत्र उवाच ॥

मामत्तुमिच्छति पुरो माज्जरी किं न पश्यसि ।
 अन्तर्द्धानगता चेयं द्वितीया जातहारिणी ॥ ६ ॥
 पुत्रप्रीत्या च भवती सहार्दा मामवेक्षती ।
 उल्लाप्योल्लाप्य बहुशः परिष्वजति मां यतः ॥ ७ ॥
 उद्धूतपुलका स्नेहसम्भवास्त्राविलेक्षणा ।
 ततो ममागतो हासः शृणु चाप्यत्र कारणं ॥ ८ ॥
 स्वार्थे प्रसक्ता माज्जरी प्रसक्तं मामवेक्षते ।
 तथान्तर्द्धानगा चैव द्वितीया जातहारिणी ॥ ९ ॥
 स्वार्थाय स्निग्धहृदया यथैवैते ममोपरि ।
 प्रवृत्ते स्वार्थमास्थाय तथैव प्रतिभासि मे ॥ १० ॥
 किन्तु मदुपभोगाय माज्जरी जातहारिणी ।
 त्वन्तु क्रमेणोपभोग्यं मत्तः फलमभीप्ससि ॥ ११ ॥
 न मां जानासि कोऽप्येष नचैवोपकृतं मया ।

सङ्गतं नातिकालीनं पञ्चसप्तदिनात्मकं ॥ १२ ॥
 तथापि स्निह्यसे सास्त्रा परिष्वजसि चाप्यति ।
 तातेति वत्स भद्रेति निर्व्यलीकं ब्रवीषि मां ॥ १३ ॥

मातोवाच ॥

न त्वाहमुपकारार्थं वत्स प्रीत्या परिष्वजे ।
 न चेदेतद्भवतीत्यै परित्यक्तास्म्यहं त्वया ॥ १४ ॥
 स्वार्थो मया परित्यक्तो यस्ततो मे भविष्यति ।
 इत्युक्त्वा सा तमुत्सृज्य निष्क्रान्ता सूतिकागृहात् ॥ १५ ॥
 जडाङ्गवाह्यकरणं शुद्धान्तःकरणात्मकं ।
 जहार तं परित्यक्तं सा तदा जातहारिणी ॥ १६ ॥
 सा हृत्वा तं तदा बालं विक्रान्तस्य महीभृतः ।
 प्रसूतं पत्नीशयने न्यस्य तस्याददे सुतं ॥ १७ ॥
 त्वमप्यन्यगृहे नीत्वा गृहीत्वा तस्य चात्मजं ।
 तृतीयं भक्षयामास सा क्रमाज्जातहारिणी ॥ १८ ॥
 हृत्वा हृत्वा तृतीयन्तु भक्षयत्यतिनिर्घृणा ।
 करोत्यनुदिनं सा तु परिवर्त्तन्तथान्ययोः ॥ १९ ॥
 विक्रान्तोऽपि ततस्तस्य सुतस्यैव महीपतिः ।
 कारयामास संस्कारान्नाजन्यस्य भवन्ति ये ॥ २० ॥
 श्रानन्देति च नामास्य पिता चक्रे विधानतः ।
 मुदा परमया युक्तो विक्रान्तः स नराधिपः ॥ २१ ॥
 कृतोपनयनं तन्तु गुरुराह कुमारकं ।
 जनन्याः प्रागुपस्थानं क्रियताञ्चाभिवादनं ॥ २२ ॥

स गुरोस्तद्वचः श्रुत्वा विहस्यैवमथाब्रवीत् ।
वन्द्या मे कतमा माता जननी पालनी नु किं ॥ २३ ॥

गुरुवच ॥

न त्वियं ते महाभाग जनयित्री रुधात्मजा ।
विक्रान्तस्याग्रमहिषी हैमिनी नाम नामतः ॥ २४ ॥

आनन्द उवाच ॥

इयं जनित्री चैत्रस्य विशालग्रामवासिनः ।
विप्राग्र्यबोधपुत्रस्य योऽस्यां जातोऽन्यतो वयं ॥ २५ ॥

गुरुवच ॥

कुतस्त्वं कथयानन्द चैत्रः को वा त्वयोच्यते ।
सङ्कटं महदाभाति क्व जातोऽत्र ब्रवीषि किं ॥ २६ ॥

आनन्द उवाच ॥

जातोऽहमवनीन्द्रस्य शत्रियस्य गृहे द्विज ।
तत्पत्न्यां गिरिभद्रायामाददे जातहारिणी ॥ २७ ॥
तयात्र मुक्तो हैमिन्या गृहीत्वा च सुतञ्च सा ।
बोधस्य द्विजमुख्यस्य गृहे नीतवती पुनः ॥ २८ ॥
भक्षयामास च सुतं तस्य बोधद्विजन्मनः ।
स तत्र द्विजसंस्कारैः संस्कृतो हैमिनीसुतः ॥ २९ ॥
वयमत्र महाभाग संस्कृता गुरुणां त्वया ।
मया तव वचः कार्य्यमुपैमि कतमां गुरो ॥ ३० ॥

गुरुवच ॥

अतीव गहनं वत्स सङ्कटं महदागतं ।

न वेद्मि किञ्चिन्मोहेन भ्रमन्तीव हि बुद्धयः ॥ ३१ ॥

यानन्द उवाच ॥

मोहस्यावसरः कोऽत्र जगत्येवं व्यवस्थिते ।

कः कस्य पुञ्चो विप्रर्षे को वा कस्य न बान्धवः ॥ ३२ ॥

आरभ्य जन्मनो नृणां सम्बन्धित्वमुपैति यः ।

अन्ये सम्बन्धिनो विप्र मृत्युना संनिवर्चिताः ॥ ३३ ॥

अत्रापि जातस्य सतः सम्बन्धो योऽस्य बान्धवैः ।

सोऽप्यस्त्वमन्तो देहस्य प्रयात्येषोऽखिलक्रमः ॥ ३४ ॥

अतो ब्रवीमि संसारे वसतः को न बान्धवः ।

को वापि सततं बन्धुः किं वो विभ्राम्यते मतिः ॥ ३५ ॥

पितृद्वयं मया प्राप्तमस्मिन्नेव हि जन्मनि ।

मातृद्वयञ्च किञ्चित्तं यदन्यद्देहसम्भवे ॥ ३६ ॥

सोऽहं तपः करिष्यामि त्वया यो ह्यस्य भूपतेः ।

विशालग्रामतः पुञ्चस्यैव आनीयतामिह ॥ ३७ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

ततः स विस्मितो राजा सभार्यः सह बन्धुभिः ।

तस्मान्निवर्त्य ममतामनुमेने वनाय तं ॥ ३८ ॥

चैत्रमानीय तनयं राज्ययोग्यं चकार सः ।

संमान्य ब्राह्मणं येन पुञ्चबुद्ध्या स पालितः ॥ ३९ ॥

सोऽप्यानन्दस्तपस्तेपे बाल एव महावने ।

कर्म्मणां क्षपणार्थाय विमुक्तेः परिपन्थिनां ॥ ४० ॥

तपस्तन्तं ततस्तच्च प्राह देवः प्रजापतिः ।

किमर्थं तप्यसे वत्स तपस्तीव्रं वदस्व तत् ॥ ४१ ॥

आनन्द उवाच ॥

आत्मनः शुद्धिकामोऽहं करोमि भगवंस्तपः ।
बन्धाय मम कर्माणि यानि तत्क्षपणोन्मुखः ॥ ४२ ॥

ब्रह्मीवाच ॥

शीणाधिकारो भवति मुक्तियोग्यो न कर्मवान् ।
सत्त्वाधिकारवान् मुक्तिमवाप्स्यति ततो भवान् ॥ ४३ ॥
भवता मनुना भाव्यं पष्ठेन ब्रज तत्कुरु ।
अलन्ते तपसा तस्मिन् कृते मुक्तिमवाप्स्यसि ॥ ४४ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

इत्युक्तो ब्रह्मणा सोऽपि तथेत्युक्त्वा महामतिः ।
तत्कर्माभिमुखो यातस्तपसो विरराम ह ॥ ४५ ॥
चाक्षुषेत्याह तं ब्रह्मा तपसो विनिवर्त्तयन् ।
पूर्वं नाम्ना बभूवाथ प्रख्यातश्चाक्षुषो मनुः ॥ ४६ ॥
उपयेमे विदर्भां स सुतामुग्रस्य भूभृतः ।
तस्याञ्चोत्पादयामास पुत्रान् प्रख्यातविक्रमान् ॥ ४७ ॥
तस्य मन्वन्तरेणस्य येऽन्तरविदशा द्विज ।
ये चर्षयस्तथैवेन्द्रो ये सुताश्चास्य तान् शृणु ॥ ४८ ॥
आर्या नाम सुरास्तत्र तेषामेकोऽष्टको गणः ।
प्रख्यातकर्माणां विप्र यज्ञे हव्यभुजामयं ॥ ४९ ॥
प्रख्यातबलवीर्याणां प्रभामण्डलदुर्दृशां ।
द्वितीयश्च प्रसूताख्यो देवानामष्टको गणः ॥ ५० ॥

तथैवाष्टक एवान्यो भव्याख्यो देवतागणः ।
 चतुर्थश्च गणस्तत्र यूथगाख्यस्तथाष्टकः ॥ ५१ ॥
 लेखसंज्ञास्तथैवान्ये तत्र मन्वन्तरे द्विज ।
 पञ्चमे च गणे देवास्तत्संज्ञा ह्यमृताग्निः ॥ ५२ ॥
 शतं क्रतूनामाहृत्य यस्तेषामधिपोऽभवत् ।
 मनोजवस्तथैवेन्द्रः संख्यातो यज्ञभागभुक् ॥ ५३ ॥
 सुमेधा विरजाश्चैव हविष्मानुन्नतो मधुः ।
 अतिनामा सहिष्णुश्च सप्तासन्निति चर्षयः ॥ ५४ ॥
 उरूपुरुशतद्युम्नप्रमुखाः सुमहाबलाः ।
 चाक्षुषस्य मनोः पुत्राः पृथिवीपतयोऽभवन् ॥ ५५ ॥
 एतत्ते कथितं षष्ठं मया मन्वन्तरं द्विज ।
 चाक्षुषस्य तथा जन्म चरितञ्च महात्मनः ॥ ५६ ॥
 साम्प्रतं वर्त्तते योऽयं नास्ना वैवस्वतो मनुः ।
 सप्तमीयेऽन्तरे तस्य देवाद्यास्तान् शृणुष्व मे ॥ ५७ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे षष्ठ मन्वन्तरं समाप्तं ॥ ७६ ॥

सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

मार्कण्डेयस्य रवेर्भार्या तनया विश्वकर्माणः ।
 संज्ञा नाम महाभागा तस्यां भानरजीजनत् ॥ १ ॥

मनुं प्रख्यातयशसमनेकज्ञानपारगं ।
 विवस्वतः सुतो यस्मात्तस्माद्द्वैवस्वतस्तु सः ॥ २ ॥
 संज्ञा च रविणा दृष्टा निमीलयति लोचने ।
 यतस्ततः सरोषोऽर्कः संज्ञां निष्ठुरमब्रवीत् ॥ ३ ॥
 मयि दृष्टे सदा यस्मात् कुरुषे नेत्रसंयमं ।
 तस्माज्जनिष्यसे मूढे प्रजासंयमनं यमं ॥ ४ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

ततः सा चपलां दृष्टिं देवी चक्रे भयाकुला ।
 विलोलितदृशं दृष्ट्वा पुनराह च तां रविः ॥ ५ ॥
 यस्माद्विलोलिता दृष्टिर्मयि दृष्टे त्वयाधुना ।
 तस्माद्विलोलां तनयां नदीं त्वं प्रसविष्यसि ॥ ६ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

ततस्तस्यान्तु संजज्ञे भर्तृशापेन तेन वै ।
 यमश्च यमुना चेयं प्रख्याता सुमहानदी ॥ ७ ॥
 सापि संज्ञा रवेस्तेजः सेहे दुःखेन भाविनी ।
 असहन्ती च सा तेजश्चिन्तयामास वै तदा ॥ ८ ॥
 किङ्करोमि क्व गच्छामि क्व गतायाश्च निर्दतिः ।
 भवेत्सम कथं भर्ता कोपमर्कश्च नेष्यति ॥ ९ ॥
 इति संचिन्त्य बहुधा प्रजापतिसुता तदा ।
 बहु मेने महाभागा पितृसंश्रयमेव सा ॥ १० ॥
 ततः पितृगृहे गन्तुं कृतबुद्धिर्यशस्विनी ।
 छायामयीमात्मतनुं निर्म्ममे दयितां रवेः ॥ ११ ॥

ताञ्चोवाच त्वया वेश्मन्यत्र भानोर्यथा मया ।
 तथा सम्यगपत्येषु वर्तितव्यं यथा रवौ ॥ १२ ॥
 पृष्टयापि न वाच्यन्ते तथैतद्गमनं मम ।
 सैवास्मि नाम संज्ञेति वाच्यमेतत्सदा वचः ॥ १३ ॥

कायासंज्ञोवाच ॥

आकेशग्रहणाद्देवि आशापाञ्च वचस्तव ।
 करिष्ये कथयिष्यामि वृत्तन्तु शापकर्पणात् ॥ १४ ॥
 इत्युक्त्वा सा तदा द्रवी जगाम भवनं पितुः ।
 ददर्श तत्र त्वष्टारं तपसा धूतकल्मषं ॥ १५ ॥
 बहुमानाञ्च तेनापि पूजिता विश्वकर्मणा ।
 तस्थौ पितृगृहे सा तु कञ्चित्कालमनिन्दिता ॥ १६ ॥
 ततस्तां प्राह चार्वाङ्गीं पिता नातिचिरोषितां ।
 स्तुत्वा च तनयां प्रेमबहुमानपुरःसरं ॥ १७ ॥
 त्वान्तु मे पश्यतो वत्से दिनानि सुबहून्यपि ।
 मुहूर्त्तार्द्धसमानि स्युः किन्तु धर्मो विलुप्यते ॥ १८ ॥
 बान्धवेषु चिरं वासो नारीणां न यशस्करः ।
 मनोरथो बान्धवानां नार्या भर्तृगृहे स्थितिः ॥ १९ ॥
 सा त्वं त्रैलोक्यनाथेन भर्त्सा सूर्येण सङ्गता ।
 पितृगृहे चिरं कालं वस्तुं नार्हसि पुत्रिके ॥ २० ॥
 सा त्वं भर्तृगृहं गच्छ तुष्टोऽहं पूजितासि मे ।
 पुनरागमनं कार्यं दर्शनाय शुभे मम ॥ २१ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

इत्युक्त्वा सा तदा पित्रा तथेत्युक्त्वा च सा मुने ।
 संपूजयित्वा पितरं जगामाथोत्तरान् कुरून् ॥ २२ ॥
 सूर्यतापमनिच्छन्ती तेजसस्तस्य बिभ्यती ।
 तपश्चचार तत्रापि वडवारूपधारिणी ॥ २३ ॥
 संज्ञेयमिति मन्वानो द्वितीयायामहस्पतिः ।
 जनयामास तनयौ कन्याञ्चैकां मनोरमां ॥ २४ ॥
 छायासंज्ञा त्वपत्येषु यथा खेष्वति वत्सला ।
 तथा न संज्ञा कन्यायां पुत्रयोश्चान्ववर्त्तत ॥ २५ ॥
 नलिनाद्युपभोगेषु विशेषमनुवासरं ।
 मनुस्तत्क्षान्तवानस्या यमस्तस्या न चक्षमे ॥ २६ ॥
 ताडनाय च वै कोपात्पादस्तेन समुद्यतः ।
 तस्याः पुनः क्षान्तिमता न तु देहे निपातितः ॥ २७ ॥
 ततः शशाप तं कोपाच्छायासंज्ञा यमं द्विज ।
 किञ्चित्प्रस्फुरमाणोष्ठी विचलत्पाणिपल्लवा ॥ २८ ॥
 पितुः पत्नीममर्थ्यादं यन्मां तर्ज्जयसे पदा ।
 भुवि तस्मादयं पादस्तवाद्यैव पतिष्यति ॥ २९ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

इत्याकर्णां यमः शपं मात्रा दत्तं भयातुरः ।
 अभ्येत्य पितरं प्राह प्रणिपातपरःसरं ॥ ३० ॥

यम उवाच ॥

तातेतन्महदाश्चर्यं न दृष्टमिति केनचित् ।

माता वात्सल्यमुत्सृज्य शापं पुत्रे प्रयच्छति ॥ ३१ ॥
 यथा मनुर्ममाचष्टे नेयं माता तथा मम ।
 विगुणेष्वपि पुत्रेषु न माता विगुणा भवेत् ॥ ३२ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

यमस्यैतद्वचः श्रुत्वा भगवांस्तिमिरापहः ।
 छायासंज्ञां समाहूय पप्रच्छ क्व गतेति सा ॥ ३३ ॥
 सा चाह तनया त्वष्टुरहं संज्ञा विभावसो ।
 पत्नी तव त्वयापत्यान्येतानि जनितानि मे ॥ ३४ ॥
 इत्थं विवस्वतः सा तु बहुशः पृच्छतो यदा ।
 नाचच्छे ततः क्रद्धो भास्वांस्तां शप्तमुद्यतः ॥ ३५ ॥
 ततः सा कथयामास यथा वृत्तं विवस्वतः ।
 विदितार्थश्च भगवान् जगाम त्वष्टुरालयं ॥ ३६ ॥
 ततः स पूजयामास तदा त्रैलोक्यपूजितं ।
 भास्वन्तं परया भक्त्या निजगेहमुपागतं ॥ ३७ ॥
 संज्ञां पृष्टस्तदा तस्मै कथयामास विश्वकृत् ।
 आगतैवेह मे वेश्म भवतः प्रेषितेति वै ॥ ३८ ॥
 दिवाकरः समाधिस्थो वडवारूपधारिणीं ।
 तपश्चरन्तीं दृष्ट्वा उत्तरेषु कुरुष्वथ ॥ ३९ ॥
 सौम्यमूर्त्तिः शुभाकारो मम भर्ता भवेदिति ।
 अभिसन्धिञ्च तपसो बुबुधेऽस्या दिवाकरः ॥ ४० ॥
 शातनं तेजसो मेऽद्य क्रियतामिति भास्करः ।
 तच्चाह विश्वकर्माणं संज्ञायाः पितरं द्विज ॥ ४१ ॥

संवत्सरभ्रमेस्तस्य विश्वकर्मा रवेस्ततः ।

तेजसः प्रातनञ्चक्रे स्तूयमानश्च दैवतैः ॥ ४२ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे वैवस्वत मन्त्रन्तरे ॥ ७७ ॥

अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥

— २५६५६ —

मार्कण्डेय उवाच ॥

ततस्तं तुष्टुवर्देवास्तथा देवर्षयो रविं ।

वाग्मिरीक्ष्यमशेषस्य त्रैलोक्यस्य समार्गताः ॥ १ ॥

देवा ऊचुः ॥

नमस्ते ऋक्स्वरूपाय सामरूपाय ते नमः ।

यजुःस्वरूपरूपाय सास्त्रान्धामवते नमः ॥ २ ॥

ज्ञानैकधामभूताय निर्धूततमसे नमः ।

शुद्धज्योतिःस्वरूपाय विशुद्धायामलात्मने ॥ ३ ॥

वरिष्ठाय वरेण्याय परस्मै परमात्मने ।

नमोऽखिलजगद्द्रापिस्वरूपायात्ममूर्त्तये ॥ ४ ॥

इदं स्तोत्रवरं रम्यं श्रोतव्यं श्रद्धया नरैः ।

शिष्यो भूत्वा समाधिस्थो दत्त्वा देयं गुरोरपि ॥ ५ ॥

न शून्यभूतैः श्रोतव्यमेतत्तु सफलं भवेत् ।

सर्वकारणभूताय निष्ठायै ज्ञानचेतसां ॥ ६ ॥

नमः सूर्यस्वरूपाय प्रकाशात्मस्वरूपिणे ।

भास्कराय नमस्तुभ्यं तथा दिनकृते नमः ॥ ७ ॥

सर्व्वरीहेतवे चैव सन्ध्याज्योत्स्नाकृते नमः ।
 त्वं सर्व्वमेतद्भगवान् जगदुद्भ्रमता त्वया ॥ ८ ॥
 भ्रमत्याविद्धमखिलं ब्रह्माण्डं सचराचरं ।
 त्वदंशुभिरिदं स्पृष्टं सर्व्वं सञ्जायते शुचि ॥ ९ ॥
 क्रियते त्वत्करैःस्पर्शाज्जलादीनां पवित्रता ।
 होमदानादिकी धर्मो नोपकाराय जायते ॥ १० ॥
 तावद्यावन्न संयोगि जगदेतत्त्वदंशुभिः ।
 ऋचस्ते सकला ह्येता यजुंष्येतानि चान्यतः ॥ ११ ॥
 सकलानि च सामानि निपतन्ति त्वदङ्गतः ।
 ऋद्भ्यस्त्वं जगन्नाथ त्वमेव च यजुर्मयः ॥ १२ ॥
 यतः साममयश्चैव ततो नाथ त्रयीमय ।
 त्वमेव ब्रह्माणो रूपं परञ्चापरमेव च ॥ १३ ॥
 मूर्त्तामूर्त्तस्तथा सूक्ष्माः स्थूलरूपस्तथा स्थितः ।
 निमेषकाष्ठादिमयः कालरूपः श्यातात्मकः ॥
 प्रसीद स्वच्छया रूपं स्वतेजःशमनं कुरु ॥ १४ ॥

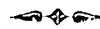
मार्कण्डेय उवाच ॥

एवं संस्तूयमानस्तु देवैर्देवर्षिभिस्तथा ।
 मुमोच स्वं तदा तेजस्तेजसां राशिरव्ययः ॥ १५ ॥
 यत्तस्य ऋद्भ्यं तेजो भविता तेन मेदिनी ।
 यजुर्मयेनापि दिवं स्वर्गः साममयं रवेः ॥ १६ ॥
 शान्तितास्तेजसो भागा ये त्वष्ट्रा दश पञ्च च ।
 त्वष्ट्रैव तेन सर्व्वस्य कृतं भूत्वं महात्मना ॥ १७ ॥

चक्रं विष्णोर्वसूनाञ्च शङ्करस्य सुदारुणा ।
 पावकस्य तथा शक्तिः शिविका धनदस्य च ॥ १८ ॥
 अन्येषाञ्च सुरारीणामस्त्राण्युग्राणि यानि वै ।
 यक्षविद्याधराणाञ्च तानि चक्रे स विश्वकृत् ॥ १९ ॥
 ततश्च षोडशं भागं विभर्त्ति भगवान् विभुः ।
 तत्तेजः पञ्चदशधा शातितं विश्वकर्म्मणा ॥ २० ॥
 ततोऽश्वरूपधृग्भानुरुत्तरानगमत्करुण् ।
 ददृशे तत्र संज्ञाञ्च वडवारूपधारिणीं ॥ २१ ॥
 सा च दृष्ट्वा तमायान्तं परपुंसो विशङ्कया ।
 जगाम संमुखं तस्य पृष्ठरक्षणतत्परा ॥ २२ ॥
 ततश्च नासिकायोगं तयोस्तत्र समेतयोः ।
 नासत्यदस्त्रौ तनयावश्वीवक्त्रविनिर्गतौ ॥ २३ ॥
 रेतसोऽन्ते च रेवन्तः खड्गी चर्म्मिं तनुत्रधृक् ।
 अश्वारूढः समुद्भूतो वाणतूणसमन्वितः ॥ २४ ॥
 ततः स्वरूपमतुलं दर्शयामास भानुमान् ।
 तस्यैषा च समालोक्य स्वरूपं मुदमाददे ॥ २५ ॥
 स्वरूपधारिणीञ्चेमामानिनाय निजाश्रयं ।
 संज्ञां भार्यां प्रीतिमतीं भास्करो वारितस्वारः ॥ २६ ॥
 ततः पूर्वसुतो योऽस्याः सोऽभूद्देवस्वतो मनुः ।
 द्वितीयश्च यमः शापाद्धर्मादृष्टिरभूत्सुतः ॥ २७ ॥
 तृतीयो मां समादाय पादतोऽस्य महीतले ।
 पतिष्यतीति शापान्तं तस्य चक्रे पिता स्वयं ॥ २८ ॥

धर्मदृष्टिर्यतश्चासौ समो मित्रे तथाऽहिते ।
 ततो नियोगं तं याम्ये चकार तिमिरापहः ॥ २९ ॥
 यमुना च नदी जज्ञे कलिन्दान्तरवाहिनी ।
 अश्विनौ देवभिषजौ हृतौ पित्रा महात्मना ॥ ३० ॥
 गुह्यकाधिपतित्वे च रेवन्तोऽपि नियोजितः ।
 छायासंज्ञासुतानाञ्च नियोगः श्रूयतां मम ॥ ३१ ॥
 पूर्वजस्य मनोस्तुल्यश्छायासंज्ञासुतोऽग्रजः ।
 ततः सावर्णिकीं संज्ञामवाप तनयो रवेः ॥ ३२ ॥
 भविष्यति मनुः सोऽपि बलिरिन्द्रो यदा तदा ।
 शनैश्चरो ग्रहाणाञ्च मध्ये पित्रा नियोजितः ॥ ३३ ॥
 तयोस्तृतीया या कन्या तपती नाम सा कुरुं ।
 नृपात्सम्बरणात्पुत्रमवाप मनुजेश्वरं ॥ ३४ ॥
 तस्य वैवस्वतस्याहं मनोः सप्तममन्तरं ।
 कथयामि सुतान् भूपान्दृषीन् देवान् सुराधिपं ॥ ३५ ॥
 इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे वैवस्वतोत्पत्तिर्नाम ॥ ७८ ॥

ऊनाश्रीतितमोऽध्यायः ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

आदित्या वसवो रुद्राः साध्या विश्वे मरुद्गणाः ।
 खगवोऽङ्गिरसाश्चाष्टौ यत्र देवगणाः स्मृताः ॥ १ ॥

आदित्या वसवो रुद्रा विज्ञेयाः कश्यपात्मजाः ।
 साध्याश्च वसवो विश्वे धर्मापुत्रगणास्तयः ॥ २ ॥
 भृगोस्तु भृगवो देवाः पुत्रा ह्यङ्गिरसः सुताः ।
 एष सर्गश्च मारीचो विज्ञेयः साम्प्रताधिपः ॥ ३ ॥
 ऊर्जस्वी नाम चैवेन्द्रो महात्मा यज्ञभागभुक् ।
 अतीता नागता ये च वर्तन्ते साम्प्रतञ्च ये ॥ ४ ॥
 सर्वे ते त्रिदशेन्द्रास्तु विज्ञेयास्तुल्यलक्षणाः ।
 सहस्राष्टाः कुलिशिनः सर्वे एव पुरन्दराः ॥ ५ ॥
 मघवन्तो वृषाः सर्वे शृङ्गिनो गजगामिनः ।
 ते शतक्रतवः सर्वे भूताभिभवतेजसः ॥ ६ ॥
 धर्माद्यैः कारणैः शुद्धैराधिपत्यगुणान्विताः ।
 भूतभव्यभवन्नाथाः शृणु चैतच्चयं द्विज ॥ ७ ॥
 भूर्लोकोऽयं स्मृता भूमिरन्तरीक्षं दिवः स्मृतं ।
 दिव्याख्यश्च तथा स्वर्गस्त्वेलोक्यमिति गद्यते ॥ ८ ॥
 अत्रिश्चैव वशिष्ठश्च काश्यपश्च महानृषिः ।
 गौतमश्च भरद्वाजो विश्वामित्रोऽथ कौशिकः ॥ ९ ॥
 तथैव पञ्चो भगवानृचीकस्य महात्मनः ।
 जमदग्निस्तु सप्तैते मुनयोऽत्र तथान्तरे ॥ १० ॥
 ईक्ष्वाकुर्नाभगश्चैव धृष्टशर्मातिरेव च ।
 नरिष्यन्तश्च विख्यातो नाभगो दिष्ट एव च ॥ ११ ॥
 कुरूपश्च प्रघ्नश्च वसुमान् लोकविश्रुतः ।
 मनोवैवस्वतस्यैते नव पुत्राः प्रकीर्त्तिताः ॥ १२ ॥

वैवस्वतमिदं ब्रह्मन् कथितन्ते मयान्तरं ।
 अस्मिन् श्रुते नरः सद्यः पठिते चैव सत्तम ॥
 मुच्यते पातकैः सर्वैः पुण्यञ्च महदश्रुते ॥ १३ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे वैवस्वतकीर्त्तनं ॥ ७६ ॥

अष्टादशोऽध्यायः ॥

—▶▶◀◀—

क्रोष्टुकिरुवाच ॥

स्वायम्भवाद्याः कथिताः सप्तैते मनवो मया ।
 तदन्तरेषु ये देवा राजानो मनुयस्तथा ॥ १ ॥
 अस्मिन् कल्पे सप्त येऽनो भविष्यन्ति महामुने ।
 मनवस्तान् समाचक्ष्व ये च देवादयश्च ये ॥ २ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

कथितस्तव सावर्णिश्छायासंज्ञासुतश्च यः ।
 पूर्वजस्य मनोस्तुल्यः स मनुर्भविताष्टमः ॥ ३ ॥
 रामो व्यासो गालवश्च दीप्तिमान् ह्यप एव च ।
 ऋष्यशृङ्गस्तथा द्रोणिस्तत्र सप्तर्षयोऽभवन् ॥ ४ ॥
 सुतपाश्चामिताभाश्च मुख्याश्चैव त्रिधा सुराः ।
 विंशकः कथिताश्चैषां त्रयणां त्रिगुणो गणः ॥ ५ ॥
 तपस्तपश्च शक्रश्च द्युतिर्ज्योतिः प्रभाकरः ।
 प्रभासो दयितो घर्मस्तेजोरश्मिश्च वक्रतुः ॥ ६ ॥

इत्यादिकस्तु सुतपा देवानां विंशको गणः ।
 प्रभुर्विभुर्विभासाद्यस्तथान्यो विंशको गणः ॥ ७ ॥
 सुराणाममितानान्तु तृतीयमपि मे शृणु ।
 दमो दान्तो ऋतः सोमो विन्ताद्याश्चैव विंशतिः ॥ ८ ॥
 मरुत्या ह्येते समाख्याता देवा मन्वन्तराधिपाः ।
 मारीचस्यैव ते पुत्राः काश्यपस्य प्रजापतेः ॥ ९ ॥
 भविष्याश्च भविष्यन्ति सावर्गास्यान्तरे मनोः ।
 तेषामिन्द्रो भविष्यस्तु बलिर्वैरोचनिर्मुने ॥ १० ॥
 पाताल आस्ते योऽद्यापि दैत्यः समयबन्धनः ।
 विरजाश्चार्धवीरश्च निम्नोहः सत्यवाक् कृतिः ॥
 त्रिणवाद्याश्चैव तनयाः सावर्गास्य मनोर्नृपाः ॥ ११ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्गके ॥ ८० ॥

एकाशीतितमोऽध्यायः ॥

देवीमाहात्म्यारम्भः ॥

ओं नमःशिविकायै ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

सावर्णिः सूर्य्यतनयो यो मनुः कथ्यतेऽष्टमः ।
निशामय तदुत्पत्तिं विस्तराद्गदतो मम ॥ १ ॥
महामायानुभावेन यथा मन्वन्तराधिपः ।
स बभूव महाभागः सावर्णिस्तनयो रवेः ॥ २ ॥
स्वारोचिषेऽन्तरे पूर्व्वं चैत्रवंशसमुद्भवः ।
सुरथो नाम राजाऽभूत्समस्ते क्षितिमण्डले ॥ ३ ॥
तस्य पालयतः सम्यक् प्रजाः पुत्रानिवौरसान् ।
बभूवुः शत्रवो भूपाः कोलाविध्वंसिनस्तथा ॥ ४ ॥
तस्य तैरभवद्युद्धमतिप्रबलदण्डिनः ।
न्यूनैरपि स तैर्युद्धे कोलाविध्वंसिभिर्जितः ॥ ५ ॥
ततः स्वपुरमायातो निजदेशाधिपोऽभवत् ।
आक्रान्तः स महाभागस्तैस्तदा प्रबलारिभिः ॥ ६ ॥
आमात्यैर्वलिभिर्दुष्टैर्दुर्बलस्य दुरात्मभिः ।
कोषो बलञ्चापहृतं तत्रापि स्वपुरे ततः ॥ ७ ॥
ततो मृगयाव्याजेन हृतस्वाम्यः स भूपतिः ।
एकाकी हृद्यमारुह्य जगाम गहनं वनं ॥ ८ ॥

स तत्राश्रममद्राचीद्विजवर्यस्य मेधसः ।
 प्रशान्तश्चापदाकीर्णं मुनिशिष्योपशोभितं ॥ ९ ॥
 तस्थौ कञ्चित्स कालञ्च मुनिना तेन सत्कृतः ।
 इतश्चेतश्च विचरंस्तस्मिन्मुनिवराश्रमे ॥ १० ॥
 सोऽचिन्तयत्तदा तत्र ममत्वाकृष्टचेतनः ।
 मत्पूज्यः पालितं पूर्वं मया हीनं पुरं हि तत् ॥
 मद्भृत्यैस्तेरसद्भृत्यैर्धर्मतः पाल्यते न वा ॥ ११ ॥
 न जाने स प्रधानो मे शूरहस्ती सदामदः ।
 मम वैरिवशं यातः कान् भोगानुपलप्स्यते ॥ १२ ॥
 ये ममानुगता नित्यं प्रसादधनभोजनैः ।
 अनुवृत्तिं ध्रुवं तेऽद्य कुर्वन्त्यन्यमहीभृतां ॥ १३ ॥
 असम्यग्व्ययशीलैस्तैः कुर्वद्भिः सततं व्ययं ।
 सञ्चितः सोऽतिदुःखेन क्षयं कोषो गमिष्यति ॥ १४ ॥
 एतच्चान्यच्च सततं चिन्तयामास पार्थिवः ।
 तत्र विप्राश्रमाभ्यासे वैश्यमेकं ददर्श सः ॥ १५ ॥
 स पृष्टस्तेन कस्त्वं भो हेतुश्चागमनेऽत्र कः ।
 सशोक इव कस्मात्त्वं दुर्माना इव लक्ष्यसे ॥ १६ ॥
 इत्याकर्ण्य वचस्तस्य भूपतेः प्रणयोदितं ।
 प्रत्युवाच स तं वैश्यः प्रश्रयावनतो नृपं ॥ १७ ॥
 रामाधिर्नाम वैश्योऽहमुत्पन्नो धनिनां कुले ।
 पुत्रदारैर्निरस्तश्च धनलोभादसाधुभिः ॥ १८ ॥
 विहीनश्च धनैर्दारैः पुत्रैरादाय मे धनं ।

वनमध्यागतो दुःखी निरस्तश्चासबन्धुभिः । १९ ॥
 सोऽहं न वेद्मि पुत्राणां कुशलाकुशलात्मिकां ।
 प्रवृत्तिं स्वजनानाञ्च दाराणाञ्चान् संस्थितः ॥ २० ॥
 किन्तु तेषां गृहे क्षेममक्षेमं किन्तु साग्रतं ।
 कथन्ते किन्तु सदृशता दुर्वृत्ताः किन्तु मे सुताः ॥ २१ ॥

राजोवाच ॥

येनिरस्तो भवाम्लुब्धैः पुत्रदारादिभिर्धनैः ।
 तेषु किं भवतः स्नेहमनुवभ्राति मानसं ॥ २२ ॥

वैश्व उवाच ॥

एवमेतद्यथा प्राह भवानस्मद्गतं वचः ।
 किं करोमि न वभ्राति मम निष्ठुरतां मनः ॥ २३ ॥
 यैः सन्यज्य पितृस्नेहं धनकुब्जैर्गिराद्यतः ।
 पतिस्वजनहार्दञ्च हार्दिं तेष्वेव मे मनः ॥ २४ ॥
 किमेतन्नाभिजानामि जानन्नपि महामते ।
 यत्प्रेमप्रवणञ्चित्तं विगुणेष्वपि बन्धुषु ॥ २५ ॥
 तेषां कृते मे लिःश्वासा दौर्गमनस्यञ्च जायते ।
 करोमि किं यन्न मनस्तेष्वप्रीतिषु निष्ठुरं ॥ २६ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

ततस्तौ सहितौ विप्र तं मुनिं समुपस्थितौ ।
 समाधिर्नाम वैश्योऽसौ स च पार्थिवसत्तमः ॥ २७ ॥
 कृत्वा तु तौ यथान्यायं तथार्हन्तेन संविदं ।
 उपविष्टौ कथाः काश्चिन्नक्तुर्वैश्यपार्थिवौ ॥ २८ ॥

राजोवाच ॥

भगवंस्त्वामहं प्रष्टुमिच्छाम्येकं वदस्व तत् ।
दुःखाय यन्मो मनसः स्वचित्तायत्ततां विना ॥ २९ ॥
ममत्वं मम राज्यस्य राज्याङ्गेष्वपिलेखपि ।
ज्ञानतोऽपि यथाज्ञस्य किमेतन्मुनिसत्तम ॥ ३० ॥
अयञ्च निकृतः पुत्रैर्दारैर्भृत्यैस्तथोज्जितः ।
स्वजनेन च संत्यक्तस्तेषु हार्दीं तथाप्यति ॥ ३१ ॥
एवमेव तथाहञ्च द्वावप्यत्यन्तदुःखितौ ।
दृष्टदोषेऽपि विषये ममत्वाद्दृष्टमानसौ ॥ ३२ ॥
तत्केनेतन्नाहाभाग यन्मोहो ज्ञानिनोरपि ।
ममास्य च भवत्येषां विवेकान्धस्य मूढता ॥ ३३ ॥

ऋषिरुवाच ॥

ज्ञानमस्ति समस्तस्य जन्तोर्विषयगोचरे ।
विषयश्च महाभाग याति चैवं पृथक् पृथक् ॥ ३४ ॥
दिवान्धाः प्राणिनः केचिद्रात्रावन्धास्तथापरे ।
केचिद्दिवा तथा रात्रौ प्राणिनस्तुल्यदृष्टयः ॥ ३५ ॥
ज्ञानिनो मनुजाः सत्यं किन्तु ते न हि केवलं ।
यतो हि ज्ञानिनः सर्वे पशुपक्षिमृगादयः ॥ ३६ ॥
ज्ञानञ्च तन्मनुष्याणां यत्तेषां मृगपक्षिणां ।
मनुष्याणाञ्च यत्तेषां तुल्यमन्यत्तथोभयोः ॥ ३७ ॥
ज्ञानेऽपि सति पश्यैतान् पतगाञ्क्रावचञ्चुपु ।
कर्ममोक्षादृतान्मोहात् पीड्यमानानपि क्षुधा ॥ ३८ ॥

मानुषा मनुजश्चात्र साभिलाषाः सुतान् प्रति ।
 लोभात्प्रत्युपकाराय नन्वेते किं न पश्यसि ॥ ३९ ॥
 तथापि ममतावर्त्ते मोहगर्त्ते निपातिताः ।
 महामायाप्रभावेन संसारस्थितिकारिणः ॥ ४० ॥
 तन्नात्र विस्मयः कार्यो योगनिद्रा जगत्पतेः ।
 महामाया हरेश्चैतत्तया संमोह्यते जगत् ॥ ४१ ॥
 ज्ञानिनामपि चेतांसि देवी भगवती हि सा ।
 बलादाकृष्य मोहाय महामाया प्रयच्छति ॥ ४२ ॥
 तथा विस्मृज्यते विश्वं जगदेतच्चराचरं ।
 सैषा प्रसन्ना वरदा नृणां भवति मुक्तये ॥ ४३ ॥
 सा विद्या परमा मुक्तेर्हेतुभूता सनातनी ।
 संसारबन्धहेतुश्च सैव सर्वेश्वरेश्वरी ॥ ४४ ॥

राजोवाच ॥

भगवन् का हि सा देवी महामायेति यां भवान् ।
 ब्रवीति कथमुत्पन्ना सा कर्मास्याश्च किं द्विज ॥ ४५ ॥
 यत्स्वभावा च सा देवी यत्स्वरूपा यदुद्भवा ।
 तत्सर्वं श्रोतुमिच्छामि त्वत्तो ब्रह्मविदां वर ॥ ४६ ॥

ऋषिरुवाच ॥

नित्यैव सा जगन्मूर्तिस्तया सर्वमिदं ततं ।
 तथापि तत्समुत्पत्तिर्बहुधा श्रूयतां मम ॥ ४७ ॥
 देवानां कार्यसिद्ध्यर्थमाविर्भवति सा यदा ।
 उत्पन्नेति तदा लोके सा नित्याप्यभिधीयते ॥ ४८ ॥

योगनिद्रां यदा विष्णुर्जगत्येकार्णवीकृते ।
 आस्तीर्य शेषमभजत् कल्पान्ते भगवान् प्रभुः ॥ ४६ ॥
 तदा द्वावसुरौ घोरौ विख्यातौ मधुकैटभौ ।
 विष्णुकर्गामूलोद्भूतौ हन्तुं ब्रह्माणमुद्यतौ ॥ ५० ॥
 स नाभिकमले विष्णोः स्थितो ब्रह्मा प्रजापतिः ।
 दृष्ट्वा तावसुरौ चोग्रौ प्रसुप्तञ्च जनार्दनं ॥ ५१ ॥
 तुष्टाव योगनिद्रान्तामेकाग्रहृदयस्थितः ।
 विबोधनार्थाय हरेर्हरिनेत्रकृतालयं ॥ ५२ ॥
 विश्वेश्वरीं जगद्वाचीं स्थितिसंहारकारिणीं ।
 निद्रां भगवतीं विष्णोरतुलान्तेजसः प्रभुः ॥ ५३ ॥

ब्रह्मोवाच ॥

त्वं स्वाहा त्वं स्वधा त्वं हि वषट्कारः स्वरात्मिका ।
 सुधा त्वमक्षरे नित्ये त्रिधामात्रात्मिका स्थिता ॥ ५४ ॥
 अर्द्धमात्रा स्थिता नित्या यानुच्चार्य्याविशेषतः ।
 त्वमेव सा त्वं सावित्री त्वं देवी जननी परा ॥ ५५ ॥
 त्वयैव धार्यते सर्व्वं त्वयैतत्सृज्यते जगत् ।
 त्वयेतत्पाल्यते देवि त्वमत्यन्ते च सर्व्वदा ॥ ५६ ॥
 विस्मृष्टौ स्मृष्टिरूपा त्वं स्थितिरूपा च पालने ।
 तथा संहृतिरूपान्ते जगतोऽस्य जगन्मये ॥ ५७ ॥
 अहाविद्या महामाया महामेधा महासृतिः ।
 महामोहा च भवती महादेवी महासुरी ॥ ५८ ॥
 प्रकृतिस्त्वञ्च सर्व्वस्य गुणत्रयविभाविनी ।

कालरात्रिर्महारात्रिर्मोहरात्रिश्च दारुणा ॥ ५८ ॥
 त्वं श्रीस्त्वमीश्वरी त्वं ह्रीस्त्वं बुद्धिर्बोधलक्षणा ।
 लज्जा पुष्टिस्तथा तुष्टित्वं शान्तिः क्षान्तिरेव च ॥ ६० ॥
 खड्गिनी शूलिनी घोरा गदिनी चक्रिणी तथा ।
 शङ्खिनी चापिनी बाणभुसुखडीपरिघायुधा ॥ ६१ ॥
 सौम्या सौम्यतराशेषसौम्येभ्यस्त्वतिसुन्दरी ।
 परापराणां परमा त्वमेव परमेश्वरी ॥ ६२ ॥
 यच्च किञ्चित्कचिद्वस्तु सदसद्वाधिल्लात्मिके ।
 तस्य सर्वस्य या शक्तिः सा त्वं किं स्तूयसे तदा ॥ ६३ ॥
 यया त्वया जगत्स्रष्टा गजत्पातात्ति यो जगत् ।
 सोऽपि निद्रावशं नीतः कस्त्वां स्तोतुमिहेश्वरः ॥ ६४ ॥
 विष्णुः शरीरग्रहणमहमीशान एव च ।
 कारितास्ते यतोऽतस्त्वां कः स्तोतुं शक्तिमान् भवेत् ॥ ६५ ॥
 सा त्वमित्यं प्रभावैः स्वैरुदारैर्देवि संस्तुता ।
 मोहयैतौ दुराधर्षावसुरौ मधुकैटभौ ॥ ६६ ॥
 प्रबोधञ्च जगत्क्षामी नीयतामच्युतो लघु ।
 बोधश्च क्रियतामस्य हन्तुमेतौ महासुरौ ॥ ६७ ॥

ऋषिरुवाच ॥

एवं स्तुता तदा देवी तामसी तत्र वेधसा ।
 विष्णोः प्रबोधनार्थाय निहन्तुं मधुकैटभौ ॥ ६८ ॥
 नेत्रास्यजासिकावाह हृदयेभ्यस्तथौरसः ।
 निर्गम्य दर्शने तस्थौ ब्रह्माणोऽन्यक्तजन्मनः ॥ ६९ ॥

उत्तस्थौ च जगन्नाथस्त्वया मुक्तो जनार्दनः ।
 एकार्णावे हि शयनात्ततः स दृष्टो च तौ ॥ ७० ॥
 मधुकैटभौ दुरात्मानावतिवीर्यपराक्रमौ ।
 क्रोधरक्तेशणावत्तुं ब्रह्माणं जनितोद्यमौ ॥ ७१ ॥
 समुत्थाय ततस्ताभ्यां युयुधे भगवान् हरिः ।
 पञ्च वर्षसहस्राणि बाहुप्रहरणो विभुः ॥ ७२ ॥
 तावप्यतिबलोन्मत्तौ महाभायाविमोहितौ ।
 उक्तवन्तौ वरोऽसत्तौ त्रियतामिति केशवं ॥ ७३ ॥

भगवानुवाच ॥

भवेतामद्य मे तुष्टौ मम बध्वावुभावपि ।
 किमन्येन वरेणात्र एतावद्धि दृतं मम ॥ ७४ ॥

ऋषिरुवाच ॥

वञ्चिताभ्यामिति तदा सर्व्वमापोमयं जगत् ।
 विलोक्य ताभ्यां गदितो भगवान् कमलेश्वरः ॥
 आवां जहि न यत्रोर्व्वीं सलिलेन परिप्लुता ॥ ७५ ॥

ऋषिरुवाच ॥

तथेत्युक्त्वा भगवता शङ्खचक्रगदाश्रुता ।
 वृत्वा चक्रेण वै छिन्ने जघने शिरसी तयोः ॥ ७६ ॥
 एवमेषा समुत्पन्ना ब्रह्मणा संस्तुता स्वयं ।
 प्रभावमस्या देव्यास्तु भूयः शृणु वदामि ते ॥ ७७ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये
 मधुकैटभवधः ॥ ८१ ॥

दृष्टीतितमोऽध्यायः ॥

— 111 —

ऋषिवाच ॥

द्वासुरमभूद्युद्धं पूर्णमब्दशतं पुरा ।
 महिषेऽसुराणामधिपे देवानाञ्च पुरन्दरे ॥ १ ॥
 तत्रासुरैर्माहावीर्यैर्देवसैन्यं पराजितं ।
 जित्वा च सकलान्देवानिन्द्रोऽभून्महिषासुरः ॥ २ ॥
 ततः पराजिता देवाः पद्मयोनिं प्रजापतिं ।
 पुरस्कृत्य गतास्तत्र यत्रेशगरुडध्वजौ ॥ ३ ॥
 यथा वृत्तन्तयोस्तद्वन्महिषासुरचेष्टितं ।
 त्रिदशाः कथयामासुर्देवाभिभवविस्तरं ॥ ४ ॥
 सूर्येन्द्राग्निनेन्दूनां यमस्य वरुणस्य च ।
 अन्येषाञ्चाधिकारान् स स्वयमेवाधितिष्ठति ॥ ५ ॥
 स्वर्गान्निराकृताः सर्वे तेन देवगणा भुवि ।
 विचरन्ति यथा मर्त्या महिषेण दुरात्मना ॥ ६ ॥
 एतद्वः कथितं सर्वममरारिविचेष्टितं ।
 शरणञ्च प्रपन्नाःसो बधस्तस्य विचिन्त्यतां ॥ ७ ॥
 इत्थं निशम्य देवानां वचांसि मधुसूदनः ।
 चकार कोपं शम्भुश्च भृकुटिकुटीलाननौ ॥ ८ ॥
 ततोऽतिकोपपूर्णस्य चक्रिणो वदनात्ततः ।
 निश्चकाम महत्तेजो ब्रह्मणः शङ्करस्य च ॥ ९ ॥

अन्येषाञ्चैव देवानां शक्रादीनां शरीरतः ।
 निर्गतं सुमहत्तेजस्तत्रैकं समगच्छत ॥ १० ॥
 अतीव तेजसः कूटं ज्वलन्तमिव पर्वतं ।
 ददृशुस्ते सुरास्तत्र ज्वालाव्याप्तदिगन्तरं ॥ ११ ॥
 अतुलन्तत्र तत्तेजः सर्वदेवशरीरजं ।
 एकस्थं तदभून्नारी व्याप्तलोकत्रयं त्विषा ॥ १२ ॥
 यद्भूच्छास्मावन्तेजस्तेनाजायत तन्मुखं ।
 याग्येन चाभवन् केशा बाहवो विष्णुतेजसा ॥ १३ ॥
 सौम्येन स्तनयोर्युग्मं मध्यञ्चैन्द्रेण चाभवत् ।
 वारुणेन च जङ्घोरू नितम्बस्तेजसा भुवः ॥ १४ ॥
 ब्रह्मणस्तेजसा पादौ तदङ्गुल्योर्ऽर्कतेजसा ।
 वसूनाञ्च कराङ्गुल्यः कौबेरेण च नासिका ॥ १५ ॥
 तस्यास्तु दन्ताः सम्भूताः प्राजापत्येन तेजसा ।
 नयनत्रितयं जज्ञे तथा पावकतेजसा ॥ १६ ॥
 भ्रुवौ च सन्ध्योस्तेजः श्रवणावनिलस्य च ।
 अन्येषाञ्चैव देवानां सस्मावस्तेजसां शिवा ॥ १७ ॥
 ततः समस्तदेवानां तेजोराशिसमुद्भवां ।
 तां विलोक्य मुदं प्रापुरमरा महिषार्दिताः ॥ १८ ॥
 शूलं शूलाद्विनिष्कृष्य ददौ तस्यै पिनाकधृक् ।
 चक्रञ्च दत्तवान् कृष्णः रामुत्पाद्य स्वचक्रतः ॥ १९ ॥
 शङ्खञ्च वरुणः शक्तिं ददौ तस्यै हुताशनः ।
 मारुतो दत्तवांश्चापं वाणपूर्णे तथेषुधी ॥ २० ॥

वज्रमिन्द्रः समुत्पाद्य कुलिशादमराधिपः ।
 ददौ तस्यै सहस्राक्षो घण्टामैरावताङ्गजात् ॥ २१ ॥
 कालदण्डायमो दण्डं पाशञ्चाम्बुपतिर्ददौ ।
 प्रजापतिश्चाक्षमालान्ददौ ब्रह्मा कमण्डलुं ॥ २२ ॥
 समस्तरोमकूपेषु निजरश्मीन्दिवाकरः ।
 कालश्च दत्तवान् खड्गं तस्याश्चर्म च निर्मलं ॥ २३ ॥
 क्षीरोदश्चामलं हारमजरे च तथाम्बरे ।
 चूडामणिन्तथा दिव्यं कुण्डले कटकानि च ॥ २४ ॥
 अर्द्धचन्द्रं तथा शुभ्रं केयूरान् सर्वबाहुषु ।
 नूपुरौ विमलौ तद्वद्भ्रूवेयकमनत्तमं ॥ २५ ॥
 अङ्गुरीयकरत्नानि समस्तास्त्रङ्गुलीषु च ।
 विश्वकर्मा ददौ तस्यै परशुञ्चातिनिर्मलं ॥ २६ ॥
 अस्ताग्यनेकरूपाणि तथाभेद्यञ्च दंशनं ।
 अम्लानपङ्कजां मालां शिरस्सुरसि चापरां ॥ २७ ॥
 अद्दज्जलधिश्चास्यै पङ्कजञ्चातिशोभनं ।
 हिमवान् वाहनं सिंहं रत्नानि विविधानि च ॥ २८ ॥
 ददावभून्धं सुरया पानपात्रं धनाधिपः ।
 शेषश्च सर्वनागेशो महामणिविभूषितं ॥ २९ ॥
 नागहारं ददौ तस्यै धत्ते यः पृथिवीमिमां ।
 अन्यैरपि सुरैर्देवी भषणैरायुधैस्तथा ॥ ३० ॥
 सग्मानिता ननादीक्षैः साट्टहासं मुहुर्मुहुः ।
 तस्या नादेन घोरैण कृत्स्नमापूरितं नभः ॥ ३१ ॥

अमायतातिमहता प्रतिशब्दो महानभूत् ।
 चुक्षुभुः सकला लोकाः समुद्राश्च चकम्पिरे ॥ ३२ ॥
 चचाल वसुधा चेलुः सकलाश्च महीधराः ।
 जयेति देवाश्च मुदा तामूचुः सिंहवाहिनीं ॥ ३३ ॥
 तुष्टुवुर्मुनयश्चैनां भक्तिनम्रात्मसूर्त्तयः ।
 दृष्ट्वा समस्तं संक्षुब्धं त्रैलोक्यममरारयः ॥ ३४ ॥
 सन्नद्धात्तिलसैन्यास्ते समुत्तस्थुरुदायुधाः ।
 आः किमेतदिति क्रोधादाभाष्य महिषासुरः ॥ ३५ ॥
 अभ्यधावत तं शब्दमशेषैरसुरैर्वृतः ।
 स ददर्श ततो देवीं व्यासलोकत्रयं त्विषा ॥ ३६ ॥
 पादाक्रान्त्यानतभुवं किरीटोक्लिखिताम्बरां ।
 शोभिताशेषपातालां धनुर्ज्यातिःस्वनेन तां ॥ ३७ ॥
 दिशो भुजसहस्रेण समन्ताद्वाप्य संस्थितां ।
 ततः प्रवृत्ते युद्धं तथा देव्या सुरद्विषां ॥ ३८ ॥
 शस्त्रास्त्रैर्बहुधा मुक्तैरादीपितदिगन्तरं ।
 महिषासुरसेनानीश्चक्षुराख्यो महासुरः ॥ ३९ ॥
 युयुधे चामरश्चान्यैश्चतुरङ्गबलान्वितः ।
 रथानामयुतैः षड्भिरुद्ग्राख्यो महासुरः ॥ ४० ॥
 अयुध्यतायुतानाञ्च सहस्रेण महाहनुः ।
 पञ्चाशद्भिश्च नियुतैरसिलोमा महासुरः ॥ ४१ ॥
 अयुतानां शतैः षड्भिर्व्वास्कुलो युयुधे रणे ।
 राजवाजिसहस्रोघैरनेकैः परिवारितः ॥ ४२ ॥

वृत्तो रथानां कोट्या च युद्धे तस्मिन्नयुध्यत ।
 त्रिडालाख्योऽयुतानाञ्च पञ्चाशद्विरथायुतैः ॥ ४३ ॥
 युयुधे संयुगे तत्र रथानां परिवारितः ।
 अन्ये च तत्रायुतशो रथनागहयैर्दताः ॥ ४४ ॥
 युयुधुः संयुगे देव्या सह तत्र महासुराः ।
 कोटिकोटिसहस्रैस्तु रथानां दन्तिनान्तथा ॥ ४५ ॥
 ह्ययानाञ्च वृत्तो युद्धे तत्राभून्महिपासुरः ।
 तोमरैर्भिन्दिपालैश्च शक्तिभिर्मुषलैस्तथा ॥ ४६ ॥
 युयुधुः संयुगे देव्या खड्गैः परशुपट्टिशैः ।
 केचिच्च त्रिक्षिपुः शक्तीः केचित्पाशांस्तथापरे ॥ ४७ ॥
 देवीं खड्गप्रहारैस्तु ते तां हन्तुं प्रचक्रमुः ।
 सापि देवी ततस्तानि शस्त्राण्यस्त्राणि चण्डिका ॥ ४८ ॥
 लीलयैव प्रचिच्छेद निजशस्त्रारत्रवर्षिणी ।
 अनायस्तानना देवी स्तूयमाना सुरर्षिभिः ॥ ४९ ॥
 मुमोचासुरदेहेषु शस्त्राण्यस्त्राणि चेश्वरी ।
 सोऽपि क्रुद्धो धुतशटो देव्या वाहनकोशरी ॥ ५० ॥
 चचारासुरसैन्येषु वनेष्विव हुताशनः ।
 निश्वासान्मुमुचे यांश्च युध्यमाना रणेऽम्बिका ॥ ५१ ॥
 त एव सद्यः सङ्घाता गणाः शतसहस्रशः ।
 युयुधुस्ते परशुभिर्भिन्दिपालासिपट्टिशैः ॥ ५२ ॥
 नाशयन्तोऽसुरगणान्देवी शक्त्युपहृतिताः ।
 अवाद्यन्त पट्टहान् गणाः शङ्खांस्तथापरे ॥ ५३ ॥

मृदङ्गांश्च तथैवान्ये तस्मिन् युद्धमहोत्सवे ।
 ततो देवी त्रिशूलेन गद्या शक्तिवृष्टिभिः ॥ ५४ ॥
 खड्गादिभिश्च शतशो निजघान महासुरान् ।
 पातयामास चैवान्धान् घृष्टास्त्रनविमोहितान् ॥ ५५ ॥
 असुरान् भुवि पाशेन बद्धा चान्धानकर्षत ।
 केचिद्विधाकृतास्तीक्ष्णैः खड्गपातैस्तथापरे ॥ ५६ ॥
 विपोथिता निपातेन गद्या भुवि शेरते ।
 वेभुश्च केचिद्गुधिरं मषलेन मृशं हृताः ॥ ५७ ॥
 केचिन्निपातिता भूमौ भिन्नाः शूलेन बध्नसि ।
 निरन्तराः शरौघेन कृताः केचिद्रणाजिरे ॥ ५८ ॥
 सेनानुकारिणः प्राणान्मुमुक्षुस्त्रिदशार्हनाः ।
 केषाञ्चिद्वाहवश्छिन्नाश्छिन्नग्रीवास्तथापरे ॥ ५९ ॥
 शिरांसि पेतुरन्येषामन्ये मध्ये विदारिताः ।
 विच्छिन्नजङ्घास्त्वपरे पेतुर्ब्रह्मां महासुराः ॥ ६० ॥
 एकवाह्वश्चिचरणाः केचिद्देव्या द्विधाकृताः ।
 छिन्नेऽपि चान्ये शिरसि पतिताः पुनरुत्थिताः ॥ ६१ ॥
 कबन्धा युयुधुर्देव्या गृहीतपरमायुधाः ।
 नन्दतुश्चापरे तत्र युद्धे तूर्य्यलयाश्रिताः ॥ ६२ ॥
 कबन्धाश्छिन्नशिरसः खड्गशक्त्युष्टिपाणयः ।
 तिष्ठ तिष्ठेति भाषन्तो देवीमन्ये महासुराः ॥ ६३ ॥
 पातितै रथनागाश्वैरसुरैश्च वसुन्धरा ।
 जगत्या साऽभवत्तत्र यत्राभूत्स महारणः ॥ ६४ ॥

शोणितौघा महानद्यः सद्यस्तत्र विमुसुवुः ।
 मध्ये चासुरसैन्यस्य वारणासुरवाजिनां ॥ ६५ ॥
 क्षणेन तन्महासैन्यमसुराणान्तथाम्बिका ।
 निन्द्ये क्षयं यथा वह्निस्तृणदारुमहाचयं ॥ ६६ ॥
 स च सिंहो महानादमुत्सृजन् धुतकेशरः ।
 शरीरेभ्योऽमरारीणामसूनिव विचिन्वति ॥ ६७ ॥
 देव्या गणैश्च तैस्तत्र कृतं युद्धं तथाऽसुरैः ।
 यथैपान्तुतुपर्देवाः पुष्पवृष्टिमुच्चो दिवि ॥ ६८ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये महिषासुर
 सैन्यवधः ॥ ८२ ॥

अश्रीतितमोऽध्यायः ॥

महिरुवाच ॥

निहन्यमानं तत्सैन्यमवलोक्य महासुरः ।
 सेनानीश्चिह्नरः कोपाद्यथो योद्भुमथाम्बिकां ॥ १ ॥
 स देवीं शरवर्षण ववर्ष समरेऽसुरः ।
 यथा मेरुगिरेः शृङ्गं तोयवर्षेण तोयदः ॥ २ ॥
 तस्य च्छित्त्वा ततो देवी लील्यथैव शरोत्करान् ।
 जघान तुरगान् वाणैर्यन्तारञ्चैव वाजिनां ॥ ३ ॥
 चिच्छेद् च धनुः सद्यो ध्वजञ्चातिसमुच्छ्रितं ।
 विव्याध चैव गात्रेषु छिन्नधन्वानगाशुगैः ॥ ४ ॥

स च्छिन्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः ।
 अभ्यधावत तां देवीं खड्गचर्मधरोऽसुरः ॥ ५ ॥
 सिंहमाहत्य खड्गेन तीक्ष्णधारेण मूर्ध्नि ।
 आजघान भुजे सव्ये देवीमप्यतिवेगवान् ॥ ६ ॥
 तस्याः खड्गो भुजं प्राप्य पफाल नृपनन्दन ।
 ततो जग्राह शूलं स कोपादरुणलोचनः ॥ ७ ॥
 चिक्षेप च ततस्तत्तु भद्रकाल्यां महासुरः ।
 जाज्वल्यमानन्तेजोभीरविविम्बमिवाम्बरात् ॥ ८ ॥
 दृष्ट्वा तदापतच्छूलं देवी शूलममुञ्चत ।
 तच्छूलं शतधा तेन नीतं स च महासुरः ॥ ९ ॥
 हते तस्मिन्महावीर्ये महिषस्य चमूपतौ ।
 आजगाम गजारूढश्चामरस्त्रिदशार्दनः ॥ १० ॥
 सोऽपि शक्तिं मुमोचाथ देव्यास्तामम्बिका द्रुतं ।
 हंकाराभिहतां भूमौ पातयामास निष्प्रभां ॥ ११ ॥
 भग्नां शक्तिं निपतितां दृष्ट्वा क्रोधसमन्वितः ।
 चिक्षेप चामरः शूलं वाणैस्तदपि साच्छिनत् ॥ १२ ॥
 ततः सिंहः समत्पत्य गजकुम्भान्तरस्थितः ।
 बाहुयुद्धेन युयुधे तेनोच्चैस्त्रिदशारिणा ॥ १३ ॥
 युध्यमानौ ततस्तौ तु तस्मान्नागान्महीं गतौ ।
 युयुधातेऽतिसंरब्धौ प्रहारैरतिदारुणैः ॥ १४ ॥
 ततो वेगात् खमुत्पत्य निपत्य च मृगारिणा ।
 करप्रहारेण शिरश्चामरस्य पृथक् कृतं ॥ १५ ॥

उदग्रश्च रणे देव्या शिलावृक्षादिभिर्हतः ।
 दन्तमुष्टितलैश्चैव करालश्च निपातितः ॥ १६ ॥
 देवी क्रुद्धा गदापातैश्चूर्णयामास चोद्धतं ।
 वास्कलं भिन्दिपालेन वागैस्ताम्रं तथान्धकं ॥ १७ ॥
 उग्रास्यमुग्रवीर्यञ्च तथैव च महाहनुं ।
 चिनेत्रा च चिशूलेन जघान परमेश्वरी ॥ १८ ॥
 विडालस्यासिना कायात् पातयामास वै शिरः ।
 दुर्द्धरं दुर्माखञ्चोभौ शरैर्निन्दे यमक्षयं ॥ १९ ॥
 एवं संक्षीयमाणे तु स्वसैन्ये महिषासुरः ।
 माहिषेण स्वरूपेण चासयामास तान् गणान् ॥ २० ॥
 कांश्चित्तुण्डप्रहारेण क्षुरक्षेपैस्तथापरान् ।
 लाङ्गूलताडितांश्चान्यान शृङ्गाभ्याञ्च विदारितान् ॥ २१ ॥
 वेगेन कांश्चिदपरान्नादेन भ्रमणेन च ।
 निश्वासपवनेनान्यान पातयामास भूतले ॥ २२ ॥
 निपात्य प्रमथानीकरभ्यधावत सोऽसुरः ।
 सिंहं हन्तुं महादेव्याः कोपञ्चक्रे ततोऽम्बिका ॥ २३ ॥
 सोऽपि कोपान्नाहावीर्यः क्षुरक्षुण्णमहीतलः ।
 शृङ्गाभ्यां पर्वतानुच्चांश्चिक्षेप च ननाद च ॥ २४ ॥
 वेगभ्रमणविक्षुणा मही तस्य व्यशीर्यत ।
 लाङ्गूलेनाहतश्चाग्निः स्तावयामास सर्व्वतः ॥ २५ ॥
 धुतशृङ्गविभिन्नाश्च खण्डखण्डं ययुर्धनाः ।
 श्वासानिलास्ताः शतशो निपेतुर्नभसोऽचलाः ॥ २६ ॥

इति क्रोधसमाध्मातमापतन्तं महासुरं ।
दृष्ट्वा सा चण्डिका कोपं तद्वधाय तदाकरोत् ॥ २७ ॥
सा क्षिप्त्वा तस्य वै पाशं तं बबन्ध महासुरं ।
तत्याज माहिषं रूपं सोऽपि बद्धो महामुधे ॥ २८ ॥
ततः सिंहोऽभवत्सद्यो यावत्तस्याम्बिका शिरः ।
क्षिनन्ति तावत् पुरुषः खड्गपाणिरदृश्यत ॥ २९ ॥
तत एवाशु पुरुषं देवी चिच्छेद् शायकैः ।
तं खड्गचर्मणा साङ्गं ततः सोऽभून्महागजः ॥ ३० ॥
करेण च महासिंहं तञ्चकर्ष जगर्ज्ज च ।
कर्षतस्तु करन्देवी खड्गेन निरहन्तत ॥ ३१ ॥
ततो महासुरो भूयो माहिषं वपुरास्थितः ।
तथैव शोभयामास त्रैलोक्यं सचराचरं ॥ ३२ ॥
ततः क्रुद्धा जगन्माता चण्डिका पानमुत्तमं ।
पपौ पुनः पुनश्चैव जहासारुणलोचना ॥ ३३ ॥
ननर्ह चासुरः सोऽपि बलवीर्यमदोद्धतः ।
विषाणाभ्याञ्च चिक्षेप चण्डिकां प्रति भूधरान् ॥ ३४ ॥
सा च तान् प्रहितांस्तेन चूर्णयन्ती शरोत्करैः ।
उवाच तं मदोद्धूतमुखरागाकुलाक्षरं ॥ ३५ ॥

देव्युवाच ॥

गर्ज्ज गर्ज्ज क्षणां मूढ मधु यावत् पिवाभ्यहं ।
मया त्वयि हतेऽत्रैव गर्ज्जिष्यन्त्याशु देवताः ॥ ३६ ॥
एवमुक्त्वा समुत्पत्य सारूढा तं महासुरं ।

पादेनाक्रम्य कराटे च शूलेनैनमतादृत्यत् ॥ ३७ ॥
 ततः सोऽपि पदाक्लान्तस्तथा निजमुखात्ततः ।
 अर्द्धनिष्क्रान्त एवाति देव्या वीर्येण संवृतः ॥ ३८ ॥
 अर्द्धनिष्क्रान्त एवासौ युध्यमानो महासुरः ।
 तथा महासिना देव्या शिरश्छित्त्वा निपातितः ॥ ३९ ॥
 ततो हाहावृतं सर्व्वं दैत्यसैन्यं ननाश तत् ।
 प्रहर्षञ्च परं जग्मुः सकला देवतागणाः ॥ ४० ॥
 तुष्टुवृत्तां सुरा देवीं सह दिव्यैर्महर्षिभिः ।
 जगुर्गन्धर्व्वपतयो नन्दतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ४१ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्षिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये
 महिषासुरवधः ॥ ८३ ॥

चतुरशीतितमोऽध्यायः ॥

ऋषिरुवाच ॥

शक्रादयः सुरगणा निहतेऽतिवीर्ये
 तस्मिन् दुरात्मनि सुरारिवले च देव्या ।
 तां तुष्टुवुः प्रणतिनम्रशिरोऽधरांसा
 वाग्भिः प्रहर्षपुलकोद्गमचारुदेहाः ॥ १ ॥
 देव्या यया ततमिदं जगदात्मशक्त्या
 निःशेषदेवगणशक्तिसमूहमूर्त्या ।

तामम्बिकामखिलदेवमहर्षिपूज्यां

भक्त्या नताः स्म विदधातु शुभानि सा नः ॥ २ ॥

यस्याः प्रभावमतुलं भगवाननन्तो

ब्रह्मा हरश्च न हि वक्तुमलं बलञ्च ।

सा चण्डिकाखिलजगत्परिपालनाय

नाशाय चाशुभभयस्य मतिं करोतु ॥ ३ ॥

या श्रीः स्वयं सुकृतिनां भवनेष्वलक्ष्मीः

पापात्मनां कृतधियां हृदयेषु बुद्धिः ।

श्रद्धा सतां कुलजनप्रभस्य लज्जा

तां त्वां नताः स्म परिपालय देवि विश्वं ॥ ४ ॥

किं वर्णयाम तव रूपमचिन्त्यमेतत्

किञ्चातिवीर्यमसुरक्षयकारि भूरि ।

किञ्चाह्वेषु चरितानि तवाति यानि

सर्वेषु देव्यसुरदेवगणादिकेषु ॥ ५ ॥

हेतुः समस्तजगतां त्रिगुणापि दोषै-

र्न ज्ञायसे हरिहरादिभिरप्यपारा ।

सर्वाश्रयाखिलमिदं जगदंशभूत-

मव्याकृता हि परमा प्रकृतिस्त्वमाद्या ॥ ६ ॥

यस्याः समस्तसुरता समुदीरणेन

तृप्तिं प्रयाति सकलेषु मखेषु देवि ।

स्वाहासि वै पितृगणस्य च तृप्तिहेतु-

रुच्चार्यसे त्वमत एव जनैः स्वधा च ॥ ७ ॥

या मुक्तिहेतुरविचिन्त्यमहाव्रता च
 अभ्यस्यसे सनियतेन्द्रियतत्त्वसारैः ।
 मोक्षार्थिभिर्मुनिभिरस्तसमस्तदोषै-
 र्विद्यासि सा भगवती परमा हि देवि ॥ ८ ॥
 शब्दात्मिका सुविमलार्थजुषां निधान-
 मुङ्गीतरम्यपदपाठवताञ्च साम्नां ।
 देवी त्रयी भगवती भवभावनाय
 वार्त्ता च सर्वजगतां परमार्त्तिहन्त्री ॥ ९ ॥
 मेधासि देवि विदिताखिलशास्त्रसारा
 दुर्गासि दुर्गभवसागरनौरसङ्गा ।
 श्रीः कैटभारिहृदयैककृताधिवासा
 गौरी त्वमेव शशिमौलिकृतप्रतिष्ठा ॥ १० ॥
 ईषत्सहासममलं परिपूर्णाचन्द्र-
 विम्बानुकारि कणकोत्तमकान्ति कान्तं ।
 अत्यद्भुतं ग्रहतमाप्तरूपा तथापि
 वक्त्रं विलोक्य सहसा महिषासुरेण ॥ ११ ॥
 दृष्ट्वा तु देवि कुपितं मृकुटीकराल-
 मुद्यच्छशाङ्कसदृशच्छवि यन्न सद्यः ।
 प्राणान्मुमोच महिषस्तदतीव चित्रं
 कैर्जीव्यते हि कुपितान्तकदर्शनेन ॥ १२ ॥
 देवि प्रसीद परमा भवती भवाय
 सद्यो विनाशयसि कोपवती कुलानि ।

विज्ञातमेतदधुनैव यदस्तमेतन्नीतं
 बलं सुविपुलं महिषासुरस्य ॥ १३ ॥
 ते सम्मता जनपदेषु धनानि तेषां
 तेषां यशांसि नच सीदति धर्मावर्गः ।
 धन्यास्त एव निम्नतात्मजमृत्युदारा
 येषां सदाभ्युदयदा भवती प्रसन्ना ॥ १४ ॥
 धर्माणि देवि सकलानि सदैव कर्मा-
 ण्यत्यादृतः प्रतिदिनं सुकृती करोति ।
 स्वर्गं प्रयाति च ततो भवतीप्रासादा-
 ल्लोकत्रयेऽपि फलदा ननु देवि तेन ॥ १५ ॥
 दुर्गे स्मृता हरसि भीतिमशेषजन्तोः
 स्वस्थैः स्मृता मतिमतीव शुभान्ददासि ।
 दारिद्र्यदुःखभयहारिणि का त्वदन्या
 सर्वोपकारकरणाय सदार्द्रचित्ता ॥ १६ ॥
 एभिर्हतैर्जगदुपैति सुखं तथैते
 कुर्वन्तु नाम नरकाय चिराय पापं ।
 संग्राममृत्युभधिगम्य दिवं प्रयान्तु
 मत्वेति नूनमहितान् विनिहंसि देवि ॥ १७ ॥
 दृष्टैव किन्न भवती प्रकरोति भस्म
 सर्वासुरानरिषु यत् प्रहिणोषि शस्त्रम् ।
 लोकान् प्रयान्तु रिपवोऽपि हि शस्त्रपूता
 इत्थं मतिर्भवति तेष्वपि तेऽतिसाध्वी ॥ १८ ॥

खड्गप्रभानिकरविष्फुरणैस्तथोग्रैः

शूलाग्रकान्तिनिवहेन दृशोऽसुराणां ।

यन्नागता विलयमंशुमद्दिन्दुखण्ड-

योग्याननं तव विलोकयतां तदेतत् ॥ १९ ॥

दुर्दृत्तदृत्तशमनं तव देवि शीलं

रूपं तथैतद्विचिन्त्यमतुल्यमन्यैः ।

वीर्यञ्च हन्तृ हृतदेवपराक्रमाणां

वैरिष्वपि प्रकटितेव दया त्वयेत्यं ॥ २० ॥

केनोपमा भवतु तेऽस्य पराक्रमस्य

रूपञ्च शत्रुभयकार्यतिहारि कुत्र ।

चित्ते कृपा समरनिष्ठुरता च दृष्टा

त्वय्येव देवि वरदे भुवनत्रयेऽपि ॥ २१ ॥

त्रैलोक्यमेतदखिलं रिपुनाशनेन

त्रातं त्वया समरमूर्धनि तेऽपि हत्वा ।

नीता दिवं रिपुगणा भयमप्यपास्त-

मस्माकमन्मदसुरारिभवनमस्ते ॥ २२ ॥

शूलेन पाहि नो देवि पाहि खड्गेन चाम्बिके ।

घण्टास्वनेन नः पाहि चापज्यानिस्वनेन च ॥ २३ ॥

प्राच्यां रक्ष प्रतीच्याञ्च चण्डिके रक्ष दक्षिणे ।

ध्रामणेनात्मशूलस्य उत्तरस्यान्तथेश्वरि ॥ २४ ॥

सौम्यानि यानि रूपानि त्रैलोक्ये विचरन्ति ते ।

यानि चात्यर्थघोराणि तै रक्षासांस्तथा भवं ॥ २५ ॥

खड्गशूलगदादीनि यानि चास्त्राणि तेऽम्बिके ।
करपल्लवसङ्गीनि तैरस्मान्प्रक्ष सर्वतः ॥ २६ ॥

ऋषिरुवाच ॥

एवं स्तुता सुरैर्दिव्यैः कुसुमैर्नन्दनोद्भवैः ।
अर्चिता जगतां धात्री तथा गन्धानुलेपनैः ॥ २७ ॥
भक्त्या समस्तैस्त्रिदशैर्दिव्यैर्धूपैस्तु धूपिता ।
प्राह प्रसादसुमुखी समस्तान् प्रणतान् सुरान् ॥ २८ ॥

देव्युवाच ॥

त्रियतां त्रिदशाः सर्वे यदस्मात्तोऽभिवाञ्छितं ।
ददाम्यहमिति प्रीत्या स्तवैरेभिः सुपूजिता ॥ २९ ॥

देवा ऊचुः ॥

भगवत्या कृतं सर्वं न किञ्चिदवशिष्यते ।
यद्यं निहतः शत्रुरस्माकं महिषासुरः ॥ ३० ॥
यदि वापि वरो देयस्त्वयास्माकं महेश्वरि ।
संस्मृता संस्मृता त्वन्नो हिंसेयाः परमापदः ॥ ३१ ॥
यश्च मर्त्यः स्तवैरेभिस्त्वां स्तोष्यत्यमलानने ।
तस्य वित्तर्द्धिविभवैर्धनदारादिसम्पदां ॥
वृद्धयेऽस्मत्प्रसन्ना त्वं भवेथाः सर्वदाम्बिके ॥ ३२ ॥

ऋषिरुवाच ॥

इति प्रसादिता देवैर्जगतोऽर्थे तथात्मनः ।
तथेत्युक्त्वा भद्रकाली बभूवान्तर्हिता नृप ॥ ३३ ॥
इत्येतत्कथितं भूप सम्भूता सा यथा पुरा ।

देवी देवशरीरेभ्यो जगच्चयहितैषिणी ॥ ३४ ॥
 पुनश्च गौरीदेहा सा समुद्भूता यथाभवत् ।
 वधाय दुष्टदैत्यानां तथा शुम्भनिशुम्भयोः ॥ ३५ ॥
 रक्षणाय च लोकानां देवानामुपकारिणी ।
 तच्छृणुष्व मयाख्यातं यथावत्कथयामि ते ॥ ३६ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये महिषासुर-
 वधः समाप्तः ॥ ८४ ॥

पञ्चाशीतितमोऽध्यायः ॥

ऋषिस्त्वाच ॥

पुरा शुम्भनिशुम्भाभ्यामसुराभ्यां शचीपतेः ।
 चैकोक्यं यज्ञभागाश्च हता मदबलाश्रयात् ॥ १ ॥
 तावेव सूर्यतां तद्वदधिकारं तथैन्द्रवं ।
 कौवेरमथ याम्यञ्च चक्राते वरुणस्य च ॥ २ ॥
 तावेव पवनद्विञ्च चक्रतुर्व्वह्निकर्म च ।
 ततो देवा विनिर्धूता भ्रष्टराज्याः पराजिताः ॥ ३ ॥
 हताधिकारास्त्रिदशास्ताभ्यां सर्व्वे निराकृताः ।
 महासुराभ्यां तां देवीं संस्मारन्त्यपराजितां ॥ ४ ॥
 त्वयास्माकं वरो दत्तो यथापत्सु स्मृताखिलाः ।
 भवतां नाशयिष्यामि तत्क्षणात् परमापदः ॥ ५ ॥

इति कृत्वा मतिं देवा हिमवन्तं नगेश्वरं ।
जग्मुस्तत्र ततो देवीं विष्णुमायां प्रलुष्टुवुः ॥ ६ ॥

देवा ऊचुः ।

नमो देव्यै महादेव्यै शिवायै सततं नमः ।

नमः प्रहृत्यै भद्रायै नियताः प्रणताः स्म तां ॥ ७ ॥

रौद्रायै नमो नित्यायै गौर्यै धात्र्यै नमो नमः ।

ज्योत्न्यायै चेन्दुरूपिण्यै सुखायै सततं नमः ॥ ८ ॥

कल्याण्यै प्रणता वृद्धौ सिद्धौ कुर्मो नमो नमः ।

नैर्ऋत्यै भूमतां लक्ष्म्यै शर्वाण्यै ते नमो नमः ॥ ९ ॥

दुर्गायै दुर्गपारायै सारायै सर्वकारिण्यै ।

ख्यात्यै तथैव कृष्णायै धूम्रायै सततं नमः ॥ १० ॥

अतिसोम्यातिरौद्रायै नतास्तस्यै नमो नमः ।

नमो जगत्प्रतिष्ठायै देव्यै कृत्यै नमो नमः ॥ ११ ॥

या देवी सर्वभूतेषु विष्णुमायेति शब्दिता ।

नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ १२ ॥

या देवी सर्वभूतेषु चेतनेत्यभिधीयते ।

नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ १३ ॥

या देवी सर्वभूतेषु बुद्धिरूपेण संस्थिता ।

नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ १४ ॥

या देवी सर्वभूतेषु निद्रारूपेण संस्थिता ।

नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ १५ ॥

या देवी सर्वभूतेषु क्षुधारूपेण संस्थिता ।
 नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ १६ ॥
 या देवी सर्वभूतेषु छाया रूपेण संस्थिता ।
 नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ १७ ॥
 या देवी सर्वभूतेषु शक्तिरूपेण संस्थिता ।
 नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ १८ ॥
 या देवी सर्वभूतेषु तृष्णारूपेण संस्थिता ।
 नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ १९ ॥
 या देवी सर्वभूतेषु क्षान्तिरूपेण संस्थिता ।
 नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ २० ॥
 या देवी सर्वभूतेषु जातिरूपेण संस्थिता ।
 नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ २१ ॥
 या देवी सर्वभूतेषु लज्जारूपेण संस्थिता ।
 नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ २२ ॥
 या देवी सर्वभूतेषु शान्तिरूपेण संस्थिता ।
 नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ २३ ॥
 या देवी सर्वभूतेषु श्रद्धारूपेण संस्थिता ।
 नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ २४ ॥
 या देवी सर्वभूतेषु कान्तिरूपेण संस्थिता ।
 नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ २५ ॥
 या देवी सर्वभूतेषु लक्ष्मीरूपेण संस्थिता ।
 नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ २६ ॥

या देवी सर्वभूतेषु वृत्तिरूपेण संस्थिता ।
 नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ २७ ॥
 या देवी सर्वभूतेषु स्मृतिरूपेण संस्थिता ।
 नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ २८ ॥
 या देवी सर्वभूतेषु दयारूपेण संस्थिता ।
 नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ २९ ॥
 या देवी सर्वभूतेषु तुष्टिरूपेण संस्थिता ।
 नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ ३० ॥
 या देवी सर्वभूतेषु मातृरूपेण संस्थिता ।
 नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ ३१ ॥
 या देवी सर्वभूतेषु भ्रान्तिरूपेण संस्थिता ।
 नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ ३२ ॥
 इन्द्रियाणामधिष्ठात्री भूतानाञ्चाखिलेषु या ।
 भूतेषु सततं तस्यै व्याप्तिदेव्यै नमो नमः ॥ ३३ ॥
 चित्तिरूपेण या कृत्स्नमेतद्ग्राप्य स्थिता जगत् ।
 नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ ३४ ॥

स्तुता सुरैः पूर्वमभीष्टसंश्रयात्
 तथा सुरेन्द्रेण दिनेषु सेविता ।
 करोतु सा नः शुभहेतुरीश्वरी
 शुभानि भद्रान्यभिहन्तु चापदः ॥ ३५ ॥
 या साम्प्रतं चोद्धतदैत्यतापितै-
 रस्याभिरीशा च सुरैर्नमस्यते ।

या च स्मृता तत्क्षणमेव हन्ति नः
सर्वापदो भक्तिविनम्रमूर्तिभिः ॥ ३६ ॥

ऋषिवाच ।

एवं स्तवाद्युक्तानां देवानां तत्र पार्ष्वती ।
स्नातुमभ्यायथी तोये जाह्नव्या नृपनन्दन ॥ ३७ ॥
साऽब्रवीत्तान् सुरान् सभ्रुर्भवङ्गिः स्तूयतेऽत्र का ।
शरीरकोषतश्चास्याः समुद्रूताब्रवीच्छ्रवा ॥ ३८ ॥
स्तोत्रं ममैतत्क्रियते शुभ्रदैत्यनिराकृतैः ।
देवैः समेतैः समरे निशुभेन पराजितैः ॥ ३९ ॥
शरीरकोपाद्यत्तस्याः पार्ष्वत्या निःसृताम्बिका ।
कौपिकीति समस्तेषु ततो लोकेषु गीयते ॥ ४० ॥
तस्यां विनिर्गतायान्तु कृष्णाभूत्सापि पार्ष्वती ।
कालिकेति समाख्याता हिमाचलकृताश्रया ॥ ४१ ॥
ततोऽम्बिकां परं रूपं विभ्राणां सुमनोहरं ।
ददर्श चण्डो मुण्डश्च भृत्यौ शुभ्रनिशुभ्रयोः ॥ ४२ ॥
ताभ्यां शुभाय चाख्याता अतीव सुमनोहरा ।
काप्यास्ते स्त्री महाराज भासयन्ती हिमाचलं ॥ ४३ ॥
नैव तादृक् क्वचिद्रूपं दृष्टं केनचिदुत्तमं ।
ज्ञायतां काप्यसौ देवी गृह्यताञ्चासुरेश्वर ॥ ४४ ॥
स्त्रीरत्नमतिचार्वङ्गी द्योतयन्ती दिशस्त्रिधा ।
सा तु तिष्ठति दैत्येन्द्र तां भवान् द्रष्टुमर्हति ॥ ४५ ॥
यानि रत्नाणि मणयो गजाश्वादीनि वै प्रभो ।

चैलोक्ते तु समस्तानि साम्प्रतं भान्ति ते गृहे ॥ ४६ ॥

रैरावतः समानीतो गजरत्नं पुरन्दरात् ।

पारिजाततरुश्चायं तथैवोच्चैःश्रवा ह्ययः ॥ ४७ ॥

विमानं हंससंयुक्तमेतत्तिष्ठति तेऽङ्गने ।

रत्नभूतमिहानीतं यदासीद्देधसोऽङ्गुतं ॥ ४८ ॥

निधिरेष महापद्मः समानीतो धनेश्वरात् ।

किञ्चलिकानीं ददौ चाब्धिर्मालामग्लानपङ्कजां ॥ ४९ ॥

छत्रन्ते वारुणं गेहे काञ्चनस्त्रावि तिष्ठति ।

तथायं स्यन्दनवरो यः पुरासीत् प्रजापतेः ॥ ५० ॥

मृत्योरुत्क्रान्तिदा नाम शक्तिरीश त्वया हृता ।

पाशः सलिलराजस्य भ्रातुस्तव परिग्रहे ॥ ५१ ॥

निशुम्भास्याब्धिजाताश्च समस्ता रत्नजातयः ।

वह्निरपि ददौ तुभ्यमग्निशौचे च वाससी ॥ ५२ ॥

एवं दैत्येन्द्र रत्नानि समस्तान्याहृतानि ते ।

स्त्रीरत्नमेषा कल्याणी त्वया कस्मान्न गृह्यते ॥ ५३ ॥

ऋषिरुवाच ॥

निशम्येति वचः शुम्भः स तदा चण्डमुण्डयोः ।

प्रेषयामास सुग्रीवं दूतं देव्या महासुरं ॥ ५४ ॥

इति चेति च वक्तव्या सा गत्वा वचनान्मम ।

यथा चाभ्येति संप्रीत्या तथा कार्यं त्वया लघु ॥ ५५ ॥

स तत्र गत्वा यत्रास्ते शैलोद्देशेऽतिशोभने ।

सा देवी तां ततः प्राह श्लक्ष्णं मधुरया गिरा ॥ ५६ ॥

दूत उवाच ॥

देवि दैत्येश्वरः शूम्भस्त्रैलोक्ये परमेश्वरः ।
 दूतोऽहं प्रेषितस्तेन त्वत्सकाशमिहागतः ॥ ५७ ॥
 अब्याहताज्ञः सर्वासु यः सदा देवयोनिषु ।
 निर्जिताखिलदैत्यारिः स यदाह शृणुष्व तत् ॥ ५८ ॥
 मम चैलोक्यमखिलं मम देवा वशानुगाः ।
 यज्ञभागानहं सर्वानुपाश्रामि पृथक् पृथक् ॥ ५९ ॥
 चैलोक्ये वररत्नानि मम वश्यान्यशेषतः ।
 तथैव गजरत्नानि हृत्वा देवेन्द्रवाहनं ॥ ६० ॥
 क्षीरोदमथनोद्भूतमश्वरत्नं ममामरैः ।
 उच्चैःश्रवससंज्ञं तत्प्रणिपत्य समर्पितं ॥ ६१ ॥
 यानि चान्यानि देवेषु गन्धर्वेषूरगेषु च ।
 रत्नभूतानि भूतानि तानि मय्येव शोभने ॥ ६२ ॥
 स्त्रीरत्नभूतां त्वां देवि लोके मन्यामहे वयं ।
 सा त्वमस्मानुपागच्छ यतो रत्नभुजो वयं ॥ ६३ ॥
 मां वा ममानुजं वापि निशुम्भामुरुविक्रमं ।
 भज त्वं चञ्चलापाङ्गि रत्नभूतासि वै यतः ॥ ६४ ॥
 परमैश्वर्य्यमतुलं प्राप्स्यसे मत्परिग्रहात् ।
 एतद्बुद्ध्या समालोच्य मत्परिग्रहतां व्रज ॥ ६५ ॥

ऋषिरुवाच ॥

इत्युक्ता सा तदा देवी गम्भीरान्तःस्मिता जगौ ।
 दुर्गा भगवती भद्रा यथेदं धार्थ्यते जगत् ॥ ६६ ॥

देव्युवाच ।

सत्यमुक्तं त्वया नात्र मिथ्या किञ्चिच्चयोदितं ।
 चैलोक्याधिपतिः शुभो निशुभश्चापि तादृशः ॥ ६७ ॥
 किं त्वत्र यत्प्रतिज्ञातं मिथ्या तत्क्रियते कथं ।
 श्रूयतामल्पबुद्धित्वात् प्रतिज्ञा या कृता पुरा ॥ ६८ ॥
 यो मां जयति संग्रामे यो मे दर्पं व्यपोहति ।
 यो मे प्रतिबलो लोके स मे भर्ता भविष्यति ॥ ६९ ॥
 तदागच्छतु शुभोऽत्र निशुभो वा महासुरः ।
 मां जित्वा किञ्चिरेणात्र पाणिं गृह्णातु मे लघु ॥ ७० ॥

दूत उवाच ।

अवलिप्तासि मैवं त्वं देवि ब्रूहि ममाग्रतः ।
 चैलोक्ये कः पुमांस्तिष्ठेद्ये शुभनिशुभयोः ॥ ७१ ॥
 अन्येषामपि दैत्यानां सर्व्वं देवा न वै युधि ।
 तिष्ठन्ति संमुखे देवि किं पुनः स्त्री त्वमेकिका ॥ ७२ ॥
 इन्द्राद्याः सकला देवास्तस्युर्येषां न संयुगे ।
 शूभादीनां कथन्तेषां स्त्री प्रयास्यसि संमुखं ॥ ७३ ॥
 सा त्वं गच्छ मयैवोक्ता पार्श्वं शुभनिशुभयोः ।
 केशकर्षणनिर्धूतगौरवा मा गमिष्यसि ॥ ७४ ॥

देव्युवाच ।

एवमेतद्वली शुभो निशुभश्चातिवीर्यवान् ।
 किं करोमि प्रतिज्ञा मे यदनालोचिता पुरा ॥ ७५ ॥

स त्वं गच्छ मयीकृन्ते यदेतत्कृष्यमादृतः ।
तदाचक्ष्वासुरेन्द्राय स च युक्तं करोतु यत् ॥ ७६ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये देव्या दूत-
संवादः ॥ ८५ ॥

षडशीतितमोऽध्यायः ।

ऋषिरुवाच ।

इत्याकर्ण्य वचो देव्याः स दूतोऽमर्षपूरितः ।
समाचष्ट समागम्य दैत्यराजाय विस्तरात् ॥ १ ॥
तस्य दूतस्य तद्वाक्यमाकर्ण्यसुरराट् ततः ।
सक्रोधः प्राह दैत्यानामधिपं धूम्रलोचनं ॥ २ ॥
हे धूम्रलोचनाशु त्वं स्वसैन्यपरिवारितः ।
तामानय बलाद्दृष्टां केशाकर्षणविह्वलां ॥ ३ ॥
तत्परित्राणदः कश्चिद्यदि वोत्तिष्ठतेऽपरः ।
स हन्तव्योऽमरो वापि यच्चो गन्धर्व एव वा ॥ ४ ॥

ऋषिरुवाच ।

तेनाज्ञप्तस्ततः शीघ्रं स दैत्यो धूम्रलोचनः ।
वृतः पृथ्वा सहस्राणामसुराणां द्रुतं ययौ ॥ ५ ॥
स दृष्ट्वा तां ततो देवीं तुहिनाचलसंस्थितां ।
जगादोच्चैः प्रयाहीति मूलं शुभ्रानिशुभ्रयोः ॥ ६ ॥

न चेत् प्रीत्याद्य भवती मङ्गत्तारमुपैष्यति ।
ततो बलान्नयाम्येष केशकर्षणविह्वलां ॥ ७ ॥

देव्युवाच ॥

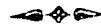
दैत्येश्वरेण प्रहितो बलवान् बलसंदृतः ।
बलान्नयसि मामेवं ततः किन्ते करोम्यहं ॥ ८ ॥

ऋषिरुवाच ॥

इत्युक्तः सोऽभ्यधावत्तामसुरो धूम्रलोचनः ।
ह्रंकारेणैव तं भस्म सा चकाराम्बिका ततः ॥ ९ ॥
अथ क्रुद्धं महासैन्यमसुराणान्तथाम्बिकां ।
ववर्ष शायकैस्तीक्ष्णैस्तथा शक्तिपरश्वधैः ॥ १० ॥
ततो धुतसटः कोपात् कृत्वा नादं सुभैरवं ।
पपातासुरसेनायां सिंहो देव्याः स्ववाहनः ॥ ११ ॥
कांश्चित्करप्रहारेण दैत्यानास्येन चापरान् ।
आक्रान्त्या चाधरेणान्यान् जघान सुमहासुरान् ॥ १२ ॥
केषाञ्चित्पाटयामास नखैः कोष्ठानि केशरी ।
तथा तलप्रहारेण शिरांसि कृतवान् पृथक् ॥ १३ ॥
विद्धिन्नवाहुशिरसः कृतास्तेन तथापरे ।
पपौ च रुधिरं कौष्ठादन्येषां धुतकेशरः ॥ १४ ॥
क्षणेन तद्वलं सर्व्वं क्षयं नीतं महात्मना ।
तेन केशरिणा देव्या वाहनेनातिकोपिना ॥ १५ ॥
श्रुत्वा तमसुरं देव्या निहतं धूम्रलोचनं ।
बलञ्च क्षयितं कृत्तुं देवीकेशरिणा ततः ॥ १६ ॥

च्चकोप दैत्याधिपतिः शुभ्रः प्रस्फुरिताधरः ।
 आन्नापयामास च तौ चण्डमुण्डौ महामुरौ ॥ १७ ॥
 हे चण्ड हे मुण्ड बलैर्बहुलैः परिवारितौ ।
 तत्र गच्छतं गत्वा च सा समानीयतां लघु ॥ १८ ॥
 केशेष्व्वाकृष्य बद्ध्वा वा यदि वः संग्रयो युधि ।
 तदाशेषायुधैः सर्वैरसुरैर्विनिहन्यतां ॥ १९ ॥
 तस्यां हतायां दुष्टायां सिंहे च विनिपातिते ।
 शीघ्रमागम्यतां बद्ध्वा गृहीत्वा तामथाम्बिकां ॥ २० ॥
 इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये शुभ्रान् शुभ्र-
 सेनानीधूसलोचनबधः ॥ ८६ ॥

सप्तश्रीतितमोऽध्यायः ॥

ऋषिरुवाच ॥

आन्नप्तास्तु ततो दैत्याश्चण्डमुण्डपुरोगमाः ।
 चतुरङ्गबलोपेता ययुरभ्युद्यतायुधाः ॥ १ ॥
 ददृशुस्ते ततो देवीमीषद्वासां ब्यवस्थितां ।
 सिंहस्योपरि शैलेन्द्रगृङ्गे महति काञ्चने ॥ २ ॥
 ते दृष्ट्वा तां समादातुमुद्यमञ्चक्रुरुद्यताः ।
 आकृष्टचापासिधरास्तथान्ये तत्समीपगाः ॥ ३ ॥
 ततः कोपञ्चकारोच्चैरम्बिका तानरीन् प्रति ।
 कोपेन चास्या वदनं मसीवर्गामभूत्तदा ॥ ४ ॥

भृकुटीकुटिलात्तस्या ललाटफलकाद्भुतं ।
 काली करालवदना विनिष्क्रान्तासिपाशिनी ॥ ५ ॥
 विचित्रखट्वाङ्गधरा नरमालाविभूषणा ।
 द्वीपिचर्मपरीधाना शुष्कमांसातिभैरवा ॥ ६ ॥
 अतिविस्तारवदना जिह्वाललनभीषणा ।
 निमग्ना रक्तनयना नादापूरितदिङ्मुखा ॥ ७ ॥
 सा वेगेनाभिपतिता घातयन्ती महासुरान् ।
 सैन्ये तत्र सुरारीणामभक्षयत तद्वलं ॥ ८ ॥
 पाष्णिग्राह्याङ्कुशग्राहियोधघण्टासमन्वितान् ।
 समादायैकहस्तेन मुखे चिक्षेप वारणान् ॥ ९ ॥
 तथैव योधं तुरगै रथं सारथिना सह ।
 निक्षिप्य वक्त्रे दशनैश्चर्व्वयत्यतिभैरवं ॥ १० ॥
 एकं जग्राह केशेषु ग्रीवायामथ चापरं ।
 पादेनाक्रम्य चैवान्यमुरसान्यमपोथयत् ॥ ११ ॥
 तैर्मूर्त्तानि च शस्त्राणि महास्त्राणि तथासुरैः ।
 मुखेन जग्राह रूषा दशनैर्मथितान्यपि ॥ १२ ॥
 बलिनां तद्वलं सर्व्वमसुराणां महात्मनां ।
 ममर्द्दाभक्षयच्चान्यानन्यांश्चाताडयत्तथा ॥ १३ ॥
 असिना निहताः केचित् केचित् खट्वाङ्गताडिताः ।
 जग्मुर्व्विनाशमसुरा दन्ताग्राभिहतास्तथा ॥ १४ ॥
 क्षणेन तद्वलं सर्व्वमसुराणां निपातितं ।
 दृष्ट्वा चण्डोऽभिदुद्राव तां कालीमतिभीषणां ॥ १५ ॥

शरवर्षैर्महाभीसैर्भीमाष्टीं तां महासुरः ।
 छादयामास चक्रैश्च मुण्डः क्षिप्तैः सहस्रशः ॥ १६ ॥
 तानि चक्रागयनेकानि विशमानानि तन्मुखं ।
 बभुर्यथार्कविम्बानि सुबहूनि घनोदरं ॥ १७ ॥
 ततो जहासातिरूपा भीमं भैरवनादिनी ।
 काली कराखवक्त्रान्तर्दुर्दर्शदशनोज्ज्वला ॥ १८ ॥
 उत्थाय च महासिंहं देवी चण्डमधावत ।
 गृहीत्वा चास्य केशेषु शिरस्तेनासिनाच्छिनत् ॥ १९ ॥
 अथ मुण्डोऽप्यधावत्तां दृष्ट्वा चण्डं निपातितं ।
 तमप्यपातयद्भूमौ सा खड्गाभिहतं रूपा ॥ २० ॥
 हतशेषं ततः सैन्यं दृष्ट्वा चण्डं निपातितं ।
 मुण्डञ्च सुमहावीर्यं दिशो भेजे भयातुरं ॥ २१ ॥
 शिरश्चण्डस्य काली च गृहीत्वा मुण्डमेव च ।
 प्राह प्रचण्डादृहासमिश्रमभ्येत्य चण्डिकां ॥ २२ ॥
 मया तवात्रोपहतौ चण्डमुण्डौ महापशू ।
 युद्धयन्ते स्वयं शुभं निशुमाञ्च हनिष्यसि ॥ २३ ॥

कथित्वा च ॥

तावाणीतौ ततो दृष्ट्वा चण्डमुण्डौ महासुरौ ।
 उवाच कालीं कल्पाणीं ललितं चण्डिका वचः ॥ २४ ॥
 गम्भाक्षण्डञ्च मुण्डञ्च गृहीत्वा त्वमुपागता ।
 चामुण्डेति ततो लोके ख्याता देवि भविष्यसि ॥ २५ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सार्वभौमिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये

चण्डमुण्डवधः ॥ ८७ ॥

ताम्राशीमिनमोऽध्यायः ॥

—

ऋषिवाच ॥

वण्डे च निहते दैत्ये मण्डे च विनिपातिते ।
 बहुखेषु च सैन्येषु श्रयितेष्वसुरेश्वरः ॥ १ ॥
 ततः कोपपराधीनचेताः शुभः प्रतापवान् ।
 उद्योगं सर्वसैन्यानान्दैत्यानामादिदेश ह ॥ २ ॥
 अस्य सर्वबलैर्दैत्याः पृथुशीतिरुदायुधाः ।
 कम्बूनाञ्चतुरशीतिर्नियान्तु स्वबलैर्दृताः ॥ ३ ॥
 कोटिवीर्याणि पञ्चाशदसुराणां कुलानि वै ।
 शतं कुलानि धौम्राणां निर्गच्छन्तु ममाज्ञया ॥ ४ ॥
 कालका दौर्हता मौर्याः कालकेयास्तथासुराः ।
 युद्धाय सज्जा निर्यान्तु आज्ञया त्वरिता मम ॥ ५ ॥
 इत्याज्ञाप्यासुरपतिः भूम्भो भैरवशासनः ।
 निर्जगाम महासैन्यसहस्रैर्बहुभिर्दृतः ॥ ६ ॥
 आयातं चण्डिका दृष्ट्वा तत्सैन्यगतिभीषणं ।
 ज्वाह्वनैः पूरयामास धरणीगमनान्तरं ॥ ७ ॥
 ततः सिंहो महानादमतीव हतवान्नृप ।
 घमटाश्वनेन तान्नादानम्बिका चोपहृहयत् ॥ ८ ॥
 धनुर्ज्यासिंहघमटानां शब्दापरितद्विङ्गुत्वा ।
 विनादैर्भीमगणैः काली जिग्ये विस्तारितानना ॥ ९ ॥

तन्निनादमुपश्रुत्य दैत्यसैन्यैश्चतुर्दिशं ।
 देवीसिंहस्तथा काली सरोधैः परिवारिता ॥ १० ॥
 एतस्मिन्नन्तरे भूप विनाशाय सुरद्विषां ।
 भवायामरसिंहानामतिवीर्यबलान्विताः ॥ ११ ॥
 ब्रह्मेशगुहविष्णूनां तथेन्द्रस्य च शक्तयः ।
 शरीरेभ्यो विनिष्क्रम्य तद्रूपैश्चण्डिकां ययुः ॥ १२ ॥
 यस्य देवस्य यद्रूपं यथा भूषणवाहनं ।
 तत्तदेव हि तच्छक्तिरसुरान् योद्धुमाययौ ॥ १३ ॥
 हंसयुक्ते विमानाग्रे साक्षसूत्रकमण्डलुः ।
 आयाता ब्रह्मणः शक्तिर्ब्रह्माणी साभिधायते ॥ १४ ॥
 माहेश्वरी वृषारूढा त्रिशूलवरधारिणी ।
 महाहिबलया प्राप्ता चन्द्रेखाविभूषणा ॥ १५ ॥
 कौमारी शक्तिहस्ता च मयूरवरवाहना ।
 योद्धुमभ्याययौ दैत्यानम्बिका गुह्यरूपिणी ॥ १६ ॥
 तथैव वैष्णवी शक्तिर्गरुडोपरि संस्थिता ।
 शङ्खचक्रगदाशार्ङ्गखड्गहस्ताभ्युपाययौ ॥ १७ ॥
 यज्ञवाराहमतुलं रूपं या विभ्रती हरेः ।
 शक्तिः साप्याययौ तत्र वाराही विभ्रती तनुं ॥ १८ ॥
 नारसिंही नृसिंहस्य विभ्रती सदृशं वपुः ।
 प्राप्ता तत्र सटाक्षेपक्षिप्तनक्षत्रसंहतिः ॥ १९ ॥
 बज्रहस्ता तथैवैन्द्री गजराजोपरि स्थिता ।
 प्राप्ता महस्त्रनयना यथा शक्रस्तथैव सा ॥ २० ॥

ततः परिवृतस्ताभिरीशानो देवशक्तिभिः ।
 हन्यन्तामसुराः शीघ्रं मम प्रीत्याह चण्डिका ॥ २१ ॥
 ततो देवीशरीरात्तु विनिष्क्रान्तातिभीषणा ।
 चण्डिकाशक्तिरत्युग्रा शिवाशतनिनादिनी ॥ २२ ॥
 सा चाह धूम्रजटिलमीशानमपराजिता ।
 दूतत्वं गच्छ भगवन् पार्श्वं शुभनिशुम्भयोः ॥ २३ ॥
 ब्रूहि शुभं निशुम्भञ्च दानवावतिगर्वितौ ।
 ये चान्ये दानवास्तत्र युद्धाय समुपस्थिताः ॥ २४ ॥
 त्रैलोक्यमिन्द्रो लभतां देवाः सन्तु हविर्भुजः ।
 यूयं प्रयात पातालं यदि जीवितुमिच्छथ ॥ २५ ॥
 बलावलेपादथचेद्भवन्तो युद्धकाङ्क्षिणः ।
 तदागच्छत तृप्यन्तु मच्छिवाः पिशितेन वः ॥ २६ ॥
 यतो नियुक्तो दैत्येन तथा देव्या शिवः स्वयं ।
 शिवदूतीति लोकेऽसिंस्ततः सा ख्यातिमागता ॥ २७ ॥
 तेऽपि श्रुत्वा वचो देव्याः सर्वाख्यातं महासुराः ।
 अमर्षापरिता जग्मुर्यतः कात्यायनी स्थिता ॥ २८ ॥
 ततः प्रथममेवाग्रे शरशतवृष्टिवृष्टिभिः ।
 वर्षुर्बुद्धतामर्षास्तां देवीममरारयः ॥ २९ ॥
 सा च तान् प्रतिहान् बाणान् शूलचक्रपरश्वधान् ।
 चिच्छेद् लीलयाध्मातधनुर्मुक्तैर्महेषुभिः ॥ ३० ॥
 तस्याग्रतस्तथा काली शूलपातविदारितान् ।
 खट्वाङ्गपोथितांश्वारीन् कुर्वती व्यचरत्तदा ॥ ३१ ॥

कमण्डलुजलाक्षेपहतवीर्यान् हतौजसः ।
 ब्रह्माणी चाकरोच्छ्वन् येन येन स्म धावति ॥ ३२ ॥
 माहेश्वरी त्रिशूलेन तथा चक्रेण वैष्णवी ।
 दैत्यान् जघान कौमारी तथा शाक्त्यातिकोपना ॥ ३३ ॥
 ऐन्द्रीकृत्तिशपातेन शतशो दैत्यदानवाः ।
 पेतुर्विदारिताः पृथ्व्यां रुधिरौघप्रवर्षिणः ॥ ३४ ॥
 तुण्डप्रहारविध्वस्ता दंष्ट्राग्रक्षतवक्षसः ।
 वराहमूर्त्या न्यपतंश्चक्रेण च विदारिताः ॥ ३५ ॥
 नखैर्विदारितांश्चान्यान् भक्षयन्ती महासुरान् ।
 नारसिंही चचाराजौ नादापूर्णादिगम्बरा ॥ ३६ ॥
 चण्डादृहासैरसुराः शिवदूत्यभिदूषिताः ।
 पेतुः पृथिव्यां पतितास्तांश्चखादाथ सा तदा ॥ ३७ ॥
 इति मातृगणं क्रुद्धं मर्दयन्तं महासुरान् ।
 दृष्ट्वाभ्युपायैर्विविधैर्नशुर्देवारिसैनिकाः ॥ ३८ ॥
 पलायनपरान् दृष्ट्वा दैत्यान्मातृगणार्दितान् ।
 योद्धुमभ्याययौ क्रुद्धो रक्तबीजो महासुरः ॥ ३९ ॥
 रक्तविन्दुर्यदा भूमौ पतत्यस्य शरीरतः ।
 समुत्पतति मेदिन्यास्तत्पमाणस्तदासुरः ॥ ४० ॥
 युयुधे स गदापाणिरिन्द्रशक्त्या महासुरः ।
 ततश्चैन्द्री स्ववज्रेण रक्तबीजमताडयत् ॥ ४१ ॥
 कुलिशेनाहतस्याशु तस्य सुखाव शोणितं ।
 समुत्सृस्ततो योधारतद्रूपास्तत्पराक्रमाः ॥ ४२ ॥

यावन्तः पतितास्तस्य शरीराद्रक्तविन्दवः ।
 तावन्तः पुरुषा जातास्तद्धीर्यवलविक्रमाः ॥ ४३ ॥
 ते चापि युयुधुस्तत्र पुरुषा रक्तसम्भवाः ।
 सगं मातृभिरत्युग्रशस्त्रपातातिभीषणं ॥ ४४ ॥
 पुनश्च वज्रपातेन हतमस्य शिरो यदा ।
 ववाह रक्तं पुरुषास्ततो जाताः सहस्रशः ॥ ४५ ॥
 वैष्णवी समरे चैनं चक्रोणाभिजघान ह ।
 गदया ताडयामास ऐन्द्री तमसुरेश्वरं ॥ ४६ ॥
 वैष्णवी चक्रभिन्नस्य रुधिरस्नावसञ्चवैः ।
 सहस्रशो जगद्भ्रातृं तत्प्रमाणैर्महासुरैः ॥ ४७ ॥
 शक्त्या जघान कौमारी वाराही च तथासिना ।
 गाहेश्वरी तिशूलेन रक्तबीजं महासुरं ॥ ४८ ॥
 स चापि गदया दैत्यः सर्वा एवाहनत् पृथक् ।
 मातृः कोपसमाविष्टो रक्तबीजो महासुरः ॥ ४९ ॥
 तस्याहतस्य बहुधा शक्तिशूलादिभिर्भुवि ।
 पपात योधै रक्तौघस्तेनासञ्कृतशोऽसुराः ॥ ५० ॥
 तैश्चासुराश्चक्रुस्समूतैरसुरैः सकलं जगत् ।
 ब्राह्ममासीत्ततो देवा भयमाजग्मुर्कृतमं ॥ ५१ ॥
 तान् विपणान् सुरान् दृष्ट्वा चण्डिका प्राह सत्वरं ।
 उवाच कालीं चामुण्डे विस्तरं वदनं कुरु ॥ ५२ ॥
 मच्छस्त्रपातसम्भूतान् रक्तविन्दून्महासुरान् ।
 रक्तविन्दोः प्रतीच्छ त्वं वक्तोणानेव वेगिता ॥ ५३ ॥

भक्षयन्ती चर रणे तदुत्पन्नान् महासुरान् ।
 एवमेष क्षयं दैत्यः क्षीणरक्तो गमिष्यति ॥ ५४ ॥
 भक्ष्यमाणास्त्वया चोग्रा न चोत्पत्स्यन्ति चापरे ।
 इत्युक्त्वा तां ततो देवी शूलेनाभिजघान तं ॥ ५५ ॥
 मुखेन काली जगृहे रक्तवीजस्य शोणितं ।
 ततोऽसावाजघानाय गदया तत्र चण्डिका ॥ ५६ ॥
 न चास्या वेदनाञ्चक्रे गदापातोऽल्पिकामपि ।
 तस्याहतस्य देहात्तु बहु सुस्नाव शोणितं ॥ ५७ ॥
 यतस्ततस्तद्वक्त्रेण चामुण्डा संप्रतीच्छति ।
 मुखे समुज्जता येऽस्या रक्तपातान्महासुराः ॥ ५८ ॥
 तांश्चखादाय चामुण्डा पपौ तस्य च शोणितं ।
 देवी शूलेन वज्रेण वाणैरसिभिर्ऋषिभिः ॥ ५९ ॥
 जघान रक्तवीजं तं चामुण्डापीतशोणितं ।
 स पपात महीपृष्ठे शस्त्रसंघसमाहतः ॥ ६० ॥
 गीरक्तश्च महीपाल रक्तवीजो महासुरः ।
 ततस्ते हर्षमलुलमवापुस्तिदशा नृप ॥
 तेषां मातृगणो जातो ननर्त्तामृद्भ्रदोऽङ्गतः ॥ ६१ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये
 रक्तवीजवधः ॥ ८८ ॥

ऊनगवतितमोऽध्यायः ॥

राजोवाच ॥

विचित्रमिदमाख्यातं भगवन् भवता मम ।
 देव्याश्चरितमाहात्म्यं रक्तबीजबधाश्रितं ॥ १ ॥
 भूयश्चेच्छाम्यहं श्रोतुं रक्तबीजे निपातिते ।
 चकार शुभो यत्कर्म निशुभश्चातिकोपनः ॥ २ ॥

पृथिवीवाच ॥

चकार कोपमतुलं रक्तबीजे निपातिते ।
 शुभासुरो निशुभाश्च हतेष्वन्येषु चाहवे ॥ ३ ॥
 हन्यमानं महासैन्यं त्रिलोक्यामर्षमुद्धहन् ।
 अभयधावन्निशुभोऽथ गुह्ययाऽसुरसेनया ॥ ४ ॥
 तस्याग्रतस्तथा पृष्ठे पार्श्वयोश्च महासुराः ।
 सन्दष्टौषपुटाः क्रुद्धा हन्तुं देवीमुपाययुः ॥ ५ ॥
 आजगाम महावीर्यः शुभोऽपि स्वबलैर्हतः ।
 निहन्तुं चण्डिकां कोपात्कृत्वा युद्धन्तु मातृभिः ॥ ६ ॥
 ततो युद्धमतीवासीद्देव्याः शुभनिशुभयोः ।
 शरवर्षमतीवोद्यं मेघयोरिव वर्षतोः ॥ ७ ॥
 चिच्छेदास्ताच्छरांस्ताभ्यां चण्डिकाशु शरोत्करैः ।
 ताडयामास चाङ्गेषु शस्त्रैश्चैरसुरेश्वरी ॥ ८ ॥

निशुम्भो निशितं खड्गं चर्मा चादाय सुप्रभं ।
 अताडयन्मूर्ध्नि सिंहं देव्या वाहनसुराय ॥ ९ ॥
 ताडिते वाहने देवी क्षुरप्रेणासिमृत्तमं ।
 निशुम्भायाशु चिच्छेद चर्मा चाप्यष्टचन्द्रकं ॥ १० ॥
 छिन्ने चर्माणि खड्गे च शक्तिं चित्तेप सोऽसुरः ।
 तामप्यस्य द्विधा चक्रे चक्रेणाभिमुखाभतां ॥ ११ ॥
 कोपाध्मातो निशुम्भोऽय शूलं जयाह दानवः ।
 आयातं मुष्टिपातेन देवी तच्चाप्यचूर्णयत् ॥ १२ ॥
 आविधाय गदां सोऽपि चिक्षेप चण्डिकां प्रति ।
 सापि देव्या त्रिशूलेन भिन्ना भस्मात्वमागता ॥ १३ ॥
 ततः परशुहस्तं तमायान्तं दैत्यपुङ्गवं ।
 आहत्य देवी वाणौघैरपातयत भूतले ॥ १४ ॥
 तस्मिन्निपतिते शूम्भौ निशुम्भे भीमविक्रमे ।
 आतर्ष्यतीवसंक्रुद्धः प्रययौ हन्तुमग्निकां ॥ १५ ॥
 स रथस्थस्तथात्युच्चैर्गृहीतपरमायुधैः ।
 भुजैरष्टाभिरतुलैर्व्याप्याश्रेणं वभौ वभः ॥ १६ ॥
 तमायान्तं सगालोक्य देवी शङ्खमवादयत् ।
 ज्याशब्दश्चापि धनुषश्चकारातीव दुःसहं ॥ १७ ॥
 पूर्यामास ककुभो निजघमटास्त्रनेन च ।
 समस्तदैत्यसैन्धानां तंजीवधविधायिना ॥ १८ ॥
 ततः सिंहे महाबाहूस्त्याजितेभमहामदैः ।
 पूर्यामास गमयां गान्तथोपदिशो दृश ॥ १९ ॥

ततः काली समुत्पत्य गगणं क्ष्यामताडयत् ।
 कराभ्यां तन्निनादेन प्राक्स्वनास्ते तिरोहिताः ॥ २० ॥
 अट्टट्टहासमशिवं शिवदूती चकार ह ।
 तैः शब्दैरसुरास्त्रेषु शुभाः कोपं परं ययौ ॥ २१ ॥
 दुरात्मंस्तिष्ठ तिष्ठेति व्याजहाराम्बिका यदा ।
 तदा जयेत्यभिहितं देवैराकाशसंस्थितैः ॥ २२ ॥
 शुभेनाग्रत्य या शक्तिर्मुक्ता ज्वालातिभीषणा ।
 आयागती वह्निकूटाभा सा निरस्ता महोत्कथा ॥ २३ ॥
 सिंहनादेन शुभस्य व्याप्तं लोकत्रयान्तरं ।
 निर्घातनिस्वनो घोरो जितवानवनीपते ॥ २४ ॥
 शुभमुक्ताञ्छरान्देवी शुभस्तत्प्रहिताञ्छरान् ।
 चिच्छेद स्वशरैरुग्रैः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ २५ ॥
 ततः सा चण्डिका क्रुद्धा शूलेनाभिजघान तं ।
 स तदाभिहतो भूमौ मूर्च्छितो निपपात ह ॥ २६ ॥
 ततो निशुभः संप्राप्य चेतनामात्तकार्मुकः ।
 आजघान शरैर्देवीं कालीं केशरिणां तथा ॥ २७ ॥
 पुनश्च कृत्वा बाहूनामयुतं दनुजेश्वरः ।
 चक्रायुधेन दितिज्ज्वादायामास चण्डिकां ॥ २८ ॥
 ततो भगवती क्रुद्धा दुर्गा दुर्गार्त्तिनाशिनी ।
 चिच्छेद तानि चक्राणि स्वशरैः शायकांश्च तान् ॥ २९ ॥
 ततो निशुभो वेगेन गदामादाय चण्डिकां ।
 अभ्यधावत वै हन्तुं दैत्यसेनासमारुतः ॥ ३० ॥

तस्यापतत एवाशु गदाश्चिच्छेद चण्डिका ।
 शङ्गेन शितधारेण स च शूलं समाददे ॥ ३१ ॥
 शूलहरतं समायान्तं निशुम्भाममरार्दनं ।
 हृदि विव्याध शूलेन वेगाविज्ञेन चण्डिका ॥ ३२ ॥
 भिन्नस्य तस्य शूलेन हृदयान्निःसृतोऽपरः ।
 महाबली महावीर्य्यस्तिष्ठेति पुरुषो वदन् ॥ ३३ ॥
 तस्य निष्क्रामतो देवी प्रहस्य स्वनवत्तदा ।
 शिरश्चिच्छेद खङ्गेन ततोऽसावपतद्भुवि ॥ ३४ ॥
 ततः सिंहश्चखादोगदं द्वाद्भुगाशिरोधरान् ।
 असुरांस्तांस्तथा काली शिवदूती तथापरान् ॥ ३५ ॥
 कौमारीशक्तिनिर्भिन्नाः केचिन्नेशुर्महासुराः ।
 ब्रह्माणीमन्त्रपूतेन तोयेनान्ये निराकृताः ॥ ३६ ॥
 माहेश्वरीचिशूलेन भिन्नाः पेतुस्तथापरे ।
 वाराहीतुण्डघातेन केचिन्मूर्णीघाता भुवि ॥ ३७ ॥
 खण्डखण्डञ्च चक्रेण वैष्णव्या दानवाः कृताः ।
 वज्रेण चैन्द्रीहस्तागविभुक्तेन तथापरे ॥ ३८ ॥
 केचिद्दिनेशुरसुराः केचिन्मृष्टा महाहवात् ।
 भक्षिताश्चापरे कालीशिवदूतीसृगाधिपैः ॥ ३९ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये

निशुम्भधः ॥ ८९ ॥

नवतितमोऽध्यायः ॥

ऋषिवाच ॥

निशुम्भं निहतं दृष्ट्वा भ्रातरं प्राणसम्भितं ।
 हन्यमानं बलञ्चैव शुम्भः क्रुद्धोऽन्नवीक्ष्य च ॥ १ ॥
 बलाबलौपदुष्टे त्वं मा दुर्गं गर्वमावह ।
 अन्यासां बलमाश्रित्य युद्धसे यातिमानिनी ॥ २ ॥
 देव्युवाच ॥

एकैवाहं जगत्यत्र द्वितीया का ममापरा ।
 पश्यैता दुष्ट मय्येव विशन्त्यो मद्भिर्भूतयः ॥ ३ ॥
 ततः समस्तास्ता देव्यो ब्रह्माणीप्रमुखा लयं ।
 तस्या देव्याः स्तनौ जग्मुरेकैवास्तीत्तदाग्निका ॥ ४ ॥
 देव्युवाच ॥

अहं विभूत्या बहुभिरिह रूपैर्यदा स्थिता ।
 तत्संहृतं मयेकैव तिष्ठाम्याजौ स्थिरो भव ॥ ५ ॥
 ऋषिवाच ॥

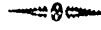
ततः प्रवृत्ते युद्धं देव्याः शुम्भस्य चोभयोः ।
 पश्यतां सर्वदेवानामसुराणाञ्च दारुणं ॥ ६ ॥
 शर्वर्षेः शितैः शस्त्रैस्तथास्तैश्चैव दारुणैः ।
 तयोर्धृत्तगर्भुद्भयः सर्वलोकभयङ्करं ॥ ७ ॥

दिव्यान्यस्त्राणि शतशो मुमुचे यान्यथाश्विका ।
 बभञ्ज तानि दैत्येन्द्रस्तात्प्रतीघातकर्तृभिः ॥ ८ ॥
 मुक्तानि तेन चास्त्राणि दिव्यानि परमेश्वरी ।
 बभञ्ज लीलयैवोग्रहङ्कारोच्चारणादिभिः ॥ ९ ॥
 ततः शरशतैर्देवीमाह्लादयत सोऽसुरः ।
 सापि तत्कुपिता देवी धनुश्चिच्छेद चेषुभिः ॥ १० ॥
 छिन्ने धनुषि दैत्येन्द्रस्तथा शक्तिमथाददे ।
 चिच्छेद देवी चक्रेण तामण्यस्य करस्थितां ॥ ११ ॥
 ततः खड्गमुपादाय शतचन्द्रञ्च भानुमत् ।
 अभ्यधावत्तदा देवी दैत्यानामधिपेश्वरः ॥ १२ ॥
 तस्यापतत एवाशु खड्गश्चिच्छेद चण्डिका ।
 धनुर्मातैः शितैर्बाणैश्चर्मा चार्ककरामलं ॥ १३ ॥
 हताश्वः स सदा दैत्यश्छिन्नधन्वा विसारथिः ।
 जग्राह मुद्गरं घोरमम्बिकानिधनोद्यतः ॥ १४ ॥
 चिच्छेदापततस्तस्य मुद्गरं निशितैः शरैः ।
 तथापि सोऽभ्यधावत्तां मुष्टिमुद्यम्य वेगवान् ॥ १५ ॥
 स मुष्टिं पातयामास हृदये दैत्यपुङ्गवः ।
 देव्यास्ताञ्चापि सा देवी तलेनोरस्यताडयत् ॥ १६ ॥
 तलप्रहाराभिहतो निपपात महीतले ।
 स दैत्यराजः सहसा पुनरेव तद्योत्थितः ॥ १७ ॥
 उत्पत्य च प्रगृह्योच्चैर्देवीं गमणमास्थितः ।
 तत्रापि सा निगधारा युयुधे तेन चण्डिका ॥ १८ ॥

नियुञ्जं खे तदा दैत्यश्चण्डिका च परस्परं ।
चक्रतुः प्रथमं सिद्धमुनिविस्मयकारकं ॥ १९ ॥
ततो नियुञ्जं सुचिरं कृत्वा तेनाम्बिका सह ।
उत्पात्य भ्रामयामास चिक्षेप धरणीतले ॥ २० ॥
स क्षिप्तो धरणीं प्राप्य मुष्टिमुद्यम्य वेगितः ।
अभ्यधावत दुष्टात्मा चण्डिकानिधनेच्छया ॥ २१ ॥
तमायान्तं ततो देवी सर्वदेत्यजनेश्वरं ।
जगत्यां पातयामास भित्त्वा शूलेन वक्षसि ॥ २२ ॥
स गतासुः पपातोर्व्यां देवीशूलाग्रविधतः ।
चालयन् सकलां पृथ्वीं साब्धिद्वीपां सपर्वतां ॥ २३ ॥
ततः प्रसन्नमखिलं हते तस्मिन् दुरात्मनि ।
जगत् स्वास्थ्यमतीवाप निर्मलञ्चाभवन्नभः ॥ २४ ॥
उत्पातमेघाः सोल्का ये प्रागासंस्ते शमं ययुः ।
सरितो मार्गवाहिन्यस्तथासंस्तत्र पातिते ॥ २५ ॥
ततो देवगणाः सर्वे हर्षनिर्भरमानसाः ।
बभूवुर्निहते तस्मिन् गन्धर्वा ललितं जगुः ॥ २६ ॥
अवाद्यंस्तथैवान्ये नन्दतुश्चाप्सरोगणाः ।
ववुः पुगयास्तथा वाताः सुप्रभोऽभूद्दिवाकरः ॥
जज्वलुश्चाग्नयः शान्ताः शान्तिदिग्जनितस्वनाः ॥ २७ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये
शुभावधः ॥ ६० ॥

एकनवतितमोऽध्यायः ॥

ऋषिवाच ॥

देव्या हते तत्र महासुरेन्द्रे
 सेन्द्राः सुरा वह्निपुरोगमास्तां ।
 कात्यायनीं तुष्टुवरिष्टलम्भा-
 द्विकाशिवक्त्रास्तु विकाशिताशाः ॥ १ ॥
 देवि प्रपन्नार्त्तिहरे प्रसीद
 प्रसीद मातर्जगतोऽखिलस्य ।
 प्रसीद विश्वेश्वरि पाहि विश्वं
 त्वमीश्वरी देवि चराचरस्य ॥ २ ॥
 आधारभूता जगतस्त्वमेका
 महीस्वरूपेण यतः स्थितासि ।
 अपां स्वरूपस्थितया त्वयैत-
 दाप्यायते कृत्स्नमनङ्गुर्वीर्य्य ॥ ३ ॥
 त्वं वैष्णवी शक्तिरनन्तवीर्या
 विश्वस्य बीजं परमासि माया ।
 सम्मोहितं देवि समस्तमेतत्
 त्वं वै प्रपन्ना भूवि मुक्तिहेतुः ॥ ४ ॥
 विद्याः समस्तास्तव देवि भेदाः
 स्त्रियः समस्ताः सकला जगत्सु ।

त्वथैकया पूरितमम्बयैतत्

का ते स्तुतिः स्तब्धपरा परोक्तिः ॥ ५ ॥

सर्वभूता यदा देवी स्वर्गमुक्तिप्रदायिनी ।

त्वं स्तुता स्तुतये का वा भवन्तु परमोक्तयः ॥ ६ ॥

सर्वस्य बुद्धिरूपेण जनस्य हृदि संस्थिते ।

स्वर्गापवर्गदे देवि नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ ७ ॥

कलाकाष्ठादिरूपेण परिणामप्रदायिनी ।

विश्वस्यापरतौ शक्ते नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ ८ ॥

सर्वमङ्गलमङ्गल्ये शिवे सर्वार्थसाधिके ।

शरण्ये व्यम्बके गौरि नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ ९ ॥

सृष्टिस्थितिविनाशानां शक्तिभूते सनातनि ।

गुणाश्रये गुणमये नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ १० ॥

हंसयुक्तविमानस्थे ब्रह्माणीरूपधारिणि ।

कौशाभःशरिके देवि नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ ११ ॥

त्रिशूलचन्द्राहिधरे महावृषभवाहिनि ।

माहेश्वरीस्वरूपेण नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ १२ ॥

मयूरकुक्कुटवते महाशक्तिधरेऽनघे ।

कौमारीरूपसंस्थाने नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ १३ ॥

शङ्खचक्रगदाशार्ङ्गग्रहीतपरमायुधे ।

प्रसीद् वैष्णवीरूपे नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ १४ ॥

ग्रहीतोऽग्रमहाचक्रे दंष्ट्रोद्भूतवसुन्धरे ।

नराहरूपिणि शिवे नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ १५ ॥

नृसिंहरूपेणो ग्रेण हन्तुं दैत्यान् हृतोद्यमे ।

त्रैलोक्यत्राणसहिते नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ १६ ॥

किरीटिनि महावज्रं सहस्रनयनोज्ज्वले ।

हृत्प्रमाणहरे चैन्द्रि नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ १७ ॥

शिवदृतीस्वरूपेण हृतदैत्यमहाबले ।

घोररूपे महारावे नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ १८ ॥

दंष्ट्राकरालवदने शिरीमालाविभूषणे ।

चामुण्डे मुण्डमथने नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ १९ ॥

खच्छिन्न लज्जे महाविद्ये श्रेष्ठे पुष्टि स्वध ध्रुवे ।

महारात्रि महाविद्ये नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ २० ॥

भेधे सरस्वति वरे भूति वाञ्छवि तामसि ।

नियते त्वं प्रसीदश्रे नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ २१ ॥

सर्वस्वरूपे सर्वश्रे सर्वशक्तिसमन्विते ।

भयेभ्यस्त्राहि नो देवि दुर्गे देवि नमोऽस्तु ते ॥ २२ ॥

एतत्ते वदनं सौम्यं लोचनत्रयभूषितं ।

पातु नः सर्वभूतेश्यः कात्यायनि नमोऽस्तु ते ॥ २३ ॥

ज्वालाकरालमत्युग्रमशेषासुरसूदनं ।

त्रिभूलं पातु नो भीतेर्मद्रकालि नमोऽस्तु ते ॥ २४ ॥

हिनस्ति दैत्यतेजांसि खनेनापूर्य या जगत् ।

सा घमश पातु नो देवि पापेभ्यो नः सतानिव ॥ २५ ॥

असुरास्तृप्तसापङ्कचर्चितास्ते कगेज्ज्वलः ।

युभाय स्वहृद्यो भवतु चण्डिके त्वां नता वयं ॥ २६ ॥

रोगानशेषानपहंसि तुष्टा

रुष्टा तु कामान् सकलानभीष्टान् ।

त्वामाश्रितानां न विपन्नराणां

त्वामाश्रिता ह्याश्रयतां प्रयान्ति ॥ २७ ॥

एतत्कृतं यत्कदनं त्वयाद्य

धर्मद्विषां देवि महासुराणां ।

रूपैरनेकैर्बहुधात्ममूर्त्तिं

कृत्वामिविके तत्प्रकरोति कान्धा ॥ २८ ॥

विद्यासु शास्त्रेषु विवेकदीपे-

ष्वाद्येषु वाक्येषु च का लदन्धा ।

समत्वगर्त्तेऽतिमहान्धकारे

विभ्रामयत्येतदतीव विश्वं ॥ २९ ॥

रक्षांसि यच्चोग्रविषाश्च नागा

यन्मारयो दक्षुबलानि यत्र ।

दावानलो यत्र तथास्त्रिमध्ये

तत्र स्थिता त्वं परिपासि विश्वं ॥ ३० ॥

विश्वेश्वरि त्वं परिपासि विश्वं

विश्वात्मिका धारयसीति विश्वं ।

विश्वेश्वन्द्या भवती भवन्ति

विश्वाश्रया ये त्वयि भक्तिनम्राः ॥ ३१ ॥

देवि प्रसीद परिपालय नोऽरिभीते-

नित्यं यथा सुरबभ्राद्भुनेय सद्यः ।

पापानि सर्वजगताञ्च शमं नयाशु

उत्पातपाकजनितांश्च महोपसर्गान् ॥ ३२ ॥

प्रणतानां प्रसीद त्वं देवि विश्वार्तिहारिणि ।

त्रैलोक्यवासिनामीड्ये लोकानां वरदा भव ॥ ३३ ॥

देव्युवाच ॥

वरदाहं सुरगणा वरं यं मनसेच्छथ ।

तं दृष्टुध्वं प्रयच्छामि जगतामुपकारकं ॥ ३४ ॥

देवा ऊचुः ॥

सर्वाबाधाप्रशमनं त्रैलोक्यस्याश्विनोऽश्वरि ।

एवमेव त्वथा कार्यमस्याद्वैरिविनाशनं ॥ ३५ ॥

देव्युवाच ॥

वैवस्वतेऽन्तरे प्राप्ते अष्टाविंशतिमे युगे ।

शुभो निशुम्नाश्चैवान्यावुत्पत्येते महासुरौ ॥ ३६ ॥

नन्दगोपगृहे जाता यशोदागर्भसम्भवा ।

ततस्तौ नाशयिष्यामि विन्ध्याचलनिवासिनी ॥ ३७ ॥

पुनरप्यतिरौद्रेण रूपेण पृथिवीतले ।

अवतीर्य्य हनिष्यामि वैप्रचित्तांस्तु दानवान् ॥ ३८ ॥

भक्षयन्त्याश्च तान्ग्रान् वैप्रचित्तान् महासुरान् ।

रक्ता दन्ता भविष्यन्ति दाडिमीकुसुमोपमाः ॥ ३९ ॥

ततो मां देवताः स्वर्गे मर्त्यलोके च मानवाः ।

स्तुवन्तो व्याहृष्यन्ति सततं रक्तदन्तिकां ॥ ४० ॥

भूयश्च शतचार्पिकामानाद्दृष्ट्वा मनभसि ।

भूनिभिः संस्तुता भूमौ सङ्गविष्णाम्ययोनिजा ॥ ४१ ॥
 ततः शक्तेन नेत्राणां निरोक्षिष्यामि यन्मुनीन् ।
 कीर्त्तयिष्यन्ति मनुजाः शताष्टीमिति मान्ततः ॥ ४२ ॥
 ततोऽहमखिलं लोकमात्मदेहसमुद्भवैः ।
 भरिष्यामि सुराः शाकैरावृष्टेः प्राणधारकैः ॥ ४३ ॥
 शाकम्भरीति विख्यातिं तदा यास्याम्यहं भुवि ।
 तत्रैव च बधिष्यामि दुर्गमाख्यं महासुरं ॥ ४४ ॥
 पुनश्चाहं यदा भीमं रूपं कृत्वा हिमाचले ।
 रक्षांसि क्षययिष्यामि मुनीनां त्राणकारणात् ॥ ४५ ॥
 तदा मां मुनयः सर्वे स्तोष्यन्त्यागममूर्त्तयः ।
 भीमा देवीति विख्यातं तन्मे नाम भविष्यति ॥ ४६ ॥
 यदारुणाक्षस्त्रैलोक्ये महाबाधां करिष्यति ।
 तदाहं भ्रामरं रूपं कृत्वासंख्येयपटपदं ॥ ४७ ॥
 त्रैलोक्यस्य हितार्थाय बधिष्यामि महासुरं ।
 भ्रामरीति च मां लोकास्तदा स्तोष्यन्ति सर्वतः ॥ ४८ ॥
 इत्थं यदा यदा बाधा दानवोत्था भविष्यति ।
 तदा तदावतीर्थ्याहं करिष्याम्यरिसंचयं ॥ ४९ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्गिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये

देव्याः कृतिः ॥ ६१ ॥

द्विपतिसर्गोऽध्यायः ॥

—*—

देवुवाच ॥

गभिस्तवैश्च मां नित्यं स्तोष्यते यः समाहितः ।
 तस्याहं सकलां बाधां शमयिष्याम्यसंग्रहं ॥ १ ॥
 मधुकैटभनाशञ्च गहिपासुरघातनं ।
 कीर्त्तयिष्यन्ति ये तद्बद्धं शुभनिशुभायोः ॥ २ ॥
 अष्टम्याञ्च चतुर्दश्यां नवम्याञ्चैकचेतसः ।
 श्रोष्यन्ति चैव ये भक्त्या मम माहात्म्यमुत्तमं ॥ ३ ॥
 न तेषां दुष्कृतं किञ्चिद्दुष्कृतोत्था न चापदः ।
 भविष्यति न दारिद्र्यं न चैवेष्टवियोजनं ॥ ४ ॥
 शत्रुतो न भयं तस्य दस्युतो वा न राजतः ।
 न शस्त्रानखतोयौघात् कदाचित् सभविष्यति ॥ ५ ॥
 तस्मान्नामैतन्माहात्म्यं पठितव्यं समाहितैः ।
 श्रोतव्यञ्च सदा भक्त्या परं स्वस्त्वयनं हि तत् ॥ ६ ॥
 उपसर्गानशेषांस्तु महामारीसमुद्भवात् ।
 तथा त्रिविधमुत्पातं माहात्म्यं शमयेन्नाम ॥ ७ ॥
 यत्रैतत्पठ्यते सम्यङ् नित्यमायतने मम ।
 सदा न तद्विमोक्ष्यामि सान्निध्यं तत्र मे स्थितं ॥ ८ ॥
 बलिप्रदाने पृजायामग्निर्कार्यं सहोत्सवे ।
 सर्वे समीतञ्चित्तानुचार्यं प्राण्यमीन च ॥ ९ ॥

जागताऽजानता वापि बलिपूर्जां तथा कृतां ।
प्रतीच्छिष्याम्यहं प्रीत्या वह्निहोमं तथा कृतं ॥ १० ॥
शरत्काले महापूजा क्रियते या च वार्षिकी ।
तस्यां ममैतन्माहात्म्यं श्रुत्वा भक्तिसमन्वितः ॥ ११ ॥
सर्वावाधाविनिर्मुक्तो धनधान्यसुतान्वितः ।
मनुष्यो मत्प्रसादेन भविष्यति न संशयः ॥ १२ ॥
श्रुत्वा ममैतन्माहात्म्यं तथाचोत्पत्तयः शुभाः ।
पराक्रमञ्च युद्धेषु जायते निर्भयः पुमान् ॥ १३ ॥
रिपवः संचयं यान्ति कल्याणञ्चोपपद्यते ।
नन्दते च कुलं पुंसां माहात्म्यं मम शृण्वतां ॥ १४ ॥
शान्तिकर्मणि सर्वत्र तथा दुःखप्रदर्शने ।
ग्रहपीडासु चोग्रासु माहात्म्यं शृणुयान्मम ॥ १५ ॥
उपसर्गाः शमं यान्ति ग्रहपीडाश्च दारुणाः ।
दुःखप्रञ्च वृभिर्दृष्टं सुखप्रमुपजायते ॥ १६ ॥
बालग्रहाभिभूतानां बालानां शान्तिकारकं ।
संघातभेदे च नृणां मैत्रीकरणमुत्तमं ॥ १७ ॥
दुर्दृत्तानामशेषाणां बलहानिकरं परं ।
रक्षोभूतपिशाचानां पठनादेव नाशनं ॥ १८ ॥
सर्वं ममैतन्माहात्म्यं मम सन्निधिकारकं ।
पशुपुष्पार्धधूपैश्च गन्धदीपैस्तथोत्तमैः ॥ १९ ॥
विप्राणां भोजनैर्होमैः प्रोक्षणीयैरहर्निशं ।
अन्यैश्च विविधैर्भोगैः प्रदानैर्वत्सरेण वा ॥ २० ॥

प्रीतिर्म क्लियते सास्त्रिन् सहस्रुचरिते श्रुते ।
 श्रुतं हरति पापानि तथारोग्यं प्रयच्छति ॥ २१ ॥
 रघाङ्करोति भूतेभ्यो जन्मनां कीर्त्तनं मम ।
 युद्धेषु चरितं यन्मो दुष्टद्वैत्यनिवर्हनं ॥ २२ ॥
 अस्त्रिच्छ्रुते वैरिभूतं भयं पुंसां न जायते ।
 युष्माभिः स्तुतयो याश्च याश्च ब्रह्मर्षिभिः कृताः ॥ २३ ॥
 ब्रह्मणा च कृतास्तास्तु प्रयच्छन्ति शुभां मतिं ।
 अरण्ये प्रान्तरे वापि दावाग्निपरिवारितः ॥ २४ ॥
 दस्युभिर्वाहतः भून्धे गृहीतो वापि शत्रुभिः ।
 सिंहव्याघ्रानुयातो वा वने वा वनहस्तिभिः ॥ २५ ॥
 राज्ञा क्रुद्धेन वाज्ञाप्तो बन्धो बन्धगतोऽपि वा ।
 आघूर्णितो वा वातेन स्थितः पीते महार्णवे ॥ २६ ॥
 पतन्तु वापि शस्त्रेषु संग्रामे भृशदारुणे ।
 सर्वावाधासु घोरासु वेदनाभ्यर्दितोऽपि वा ॥ २७ ॥
 सारत्नमैतच्चरितं नरो गुच्येत सङ्कटात् ।
 गम प्रभावात् सिंहाद्या दस्यवो वैरिणस्तथा ॥
 दूरादेव पलायन्ते स्मरतश्चरितं मम ॥ २८ ॥

ऋषिरुवाच ॥

इत्युक्त्वा सा भगवती क्षण्डिका चण्डविक्रमा ।
 पश्यतासेव देवानां तत्रैवान्तरधीयत ॥ २९ ॥
 तेऽपि देवा निरातङ्गाः स्वाधिकारान् यथा पुरा ।
 यज्ञभागभुजः सर्वे चक्रुर्निनिहतारयः ॥ ३० ॥

दैत्याश्च देव्या निहते शुभो देवरिपौ युधि ।
 जगद्धिभंसिनि तस्मिन्महोग्रेऽतुलविष्णवे ॥ ३१ ॥
 निशुभो च महावीर्ये शेषाः पातालमाययुः ।
 एवं भगवती देवी सा नित्यापि पुनः पुनः ॥ ३२ ॥
 समूय कुरुते भूप जगतः परिपालनं ।
 तथैतन्मोह्यते विश्वं सैव विश्वं प्रसूयते ॥ ३३ ॥
 सा याचिता च विज्ञानं तुष्टा ऋद्धिं प्रयच्छति ।
 व्याप्तं तथैतत्सकलं ब्रह्माण्डं मनुजेश्वर ॥ ३४ ॥
 महाकाल्या महाकाले महामारीस्वरूपया ।
 सैव काले महामारी सैव सृष्टिर्भवत्यजा ॥ ३५ ॥
 स्थितिं करोति भूतानां सैव काले सनातनी ।
 भवकाले नृणां सैव लक्ष्मीर्द्विप्रदा गृहे ॥ ३६ ॥
 सैवाभावे तथाऽलक्ष्मीर्विनाशायोपजायते ।
 स्तुता संपूजिता पुष्पैर्धूपगन्धादिभिस्तथा ॥
 ददाति वित्तं पुत्रांश्च मतिं धर्मं तथा शुभां ॥ ३७ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये
 शुभानिशुभभवधः समाप्तः ॥ ६२ ॥

त्रिनवतितमोऽध्यायः ॥

ऋषिरुवाच ॥

एतत्ते कथितं भूप देवीमाहात्म्यमुत्तमं ।
 एवंप्राभावा सा देवी यथेदं धार्यते जगत् ॥ १ ॥

विद्या तथैव क्रियते भगवद्विष्णुमायया ।
 तथा त्वमेव वैश्यश्च तथैवान्धे विवेकिनः ॥ २ ॥
 मोह्यन्ते महिताश्चैव मोहमेष्यन्ति चापरे ।
 तामुपैहि महाराज शरणं परमेश्वरीं ॥
 आराधिता सैव नृणां भोगस्वर्गापवर्गदा ॥ ३ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

इति तस्य वचः श्रुत्वा सुरथः स नराधिपः ।
 प्रणिपत्य महाभागं तमृषिं शंसितव्रतं ॥ ४ ॥
 निर्विण्णोऽतिममत्वेन राज्यापहरणेन च ।
 जगाम सद्यस्तपसे स च वैश्यो महामुने ॥ ५ ॥
 सन्दर्शनार्थमम्बाया नदीपुलिनसंस्थितः ।
 स च वैश्यस्तपस्तेपे देवीसूक्तं परं जपन् ॥ ६ ॥
 तौ तस्मिन् पुलिने देव्याः कृत्वा मूर्त्तिं महीमयीं ।
 अर्हणाञ्चक्रतुस्तस्याः पृष्णधूपाम्बितर्पणैः ॥ ७ ॥
 निराहारौ यताहारौ तन्मनस्कौ समाहितौ ।
 ददतुस्तौ बलिञ्चैव निजगात्रासृग्दक्षितं ॥ ८ ॥
 एवं समाराधयतोस्त्रिभिर्वर्षैर्यतात्मनोः ।
 परितुष्टा जगद्वाची प्रत्यक्षं ग्राह चण्डिका ॥ ९ ॥

देव्युवाच ॥

यत्प्राश्नते त्वया भूप त्वया च कुन्तनन्दन ।
 सत्तस्तगायतां सर्व्वं परितुष्टा द्दामि तत् ॥ १० ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

ततो वद्रे नृपो राज्यमविभ्रंस्प्रन्यजन्मनि ।
 अत्र चैव निजं राज्यं हतशत्रुबलं बलात् ॥ ११ ॥
 सोऽपि वैश्यस्ततो ज्ञानं वद्रे निर्विण्णमानसः ।
 ममेत्यहमिति प्राज्ञः सङ्गविच्युतिकारकं ॥ १२ ॥

देव्युवाच ॥

स्वल्पैरहोभिर्नृपते स्वराज्यं प्राप्स्यते भवान् ।
 हत्वा रिपूनखलितं तव तत्र भविष्यति ॥ १३ ॥
 मृतश्च भूयः संप्राप्य जन्म देवाद्दिवस्वतः ।
 सार्वार्णको नाम मनुर्भवान् भुवि भविष्यति ॥ १४ ॥
 वैश्यवर्त्यं त्वया यश्च वरोऽस्मत्तोऽभिवाञ्छितः ।
 तं प्रयच्छामि संसिद्धौ तव ज्ञानं भविष्यति ॥ १५ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

इति दत्त्वा तयोर्देवी यथाभिलषितं वरं ।
 वभवान्तर्हिता सद्यो भक्त्या ताभ्यामभिष्टुता ॥ १६ ॥
 एवं देव्या वरं लब्ध्वा सुरथः क्षत्रियर्षभः ।
 सूर्याज्जन्म समासाद्य सार्वर्णिर्भविता मनुः ॥ १७ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सार्वर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्यं
 समाप्तं ॥ ६३ ॥

चतुर्गवन्तितमोऽध्यायः ॥

—*—

मार्कण्डेय उवाच ॥

सावर्णिकमिदं सस्यक् प्रोक्तं मन्वन्तरं तव ।
 तथैव देवीमाहात्म्यं महिषासुरघातनं ॥ १ ॥
 उत्पत्तयश्च या देव्या मातृणाञ्च महाहवे ।
 तथैव सस्यवो देव्याश्चामुण्डाया यथा भवः ॥ २ ॥
 शिवदूत्याश्च माहात्म्यं बधः शुभानिशुभयोः ।
 रक्तबीजबधश्चैव सर्वमेतत्तवोदितं ॥ ३ ॥
 श्रूयतां मुनिशार्दूल सावर्णिकमथापरं ।
 दक्षपुत्रश्च सावर्णो भावी यो नवमो मनुः ॥ ४ ॥
 कथयामि मनोस्तस्य ये देवा मुनयो नृपाः ।
 पारामरीचिभर्गाश्च सुधर्माणस्तथा सुराः ॥ ५ ॥
 एते त्रिधा भविष्यन्ति सर्वे द्वादशका गणाः ।
 तेषामिन्द्रो भविष्यत्तु सहस्राशो महाबलः ॥ ६ ॥
 साम्नातं कार्तिकेयो यो वह्निपुत्रः षडाननः ।
 अद्भुतो नाम शक्रोऽसौ भावी तस्यान्तरे मनोः ॥ ७ ॥
 मेधातिथिर्वसुः सत्यो ज्योतिषान् द्युतिमांस्तथा ।
 सप्तर्षयोऽन्यः सबलस्तथान्यो हव्यवाहनः ॥ ८ ॥
 धृष्टकेतुर्वर्हकेतुः पञ्चहस्तो निरामयः ।
 पृथुश्रतास्तथात्तिष्ठान् भूद्युरिखो लहहयः ॥ ९ ॥

एते नृपसुतास्तस्य दक्षपुत्रस्य वै नृपाः ।
 मनोस्तु दशमस्थान्यच्छृणु मन्वन्तरं द्विज ॥ १० ॥
 मन्वन्तरे च दशमे ब्रह्मपुत्रस्य धीमतः ।
 सुखासीना निरुद्धाश्च त्रिःप्रकाराः सुराः स्मृताः ॥ ११ ॥
 शतसंख्या हि ते देवा भविष्या भाविनो मनोः ।
 यत्पाणिनां शतं भावि तद्देवानां तदा शतं ॥ १२ ॥
 शान्तिरिन्द्रस्तथा भावी सर्वैरिन्द्रगुर्युतः ।
 सप्तर्षीस्तान् निबोध त्वं ये भविष्यन्ति वै तदा ॥ १३ ॥
 आपोमूर्तिर्हविषांश्च सुकृती सत्य एव च ।
 नाभागोऽप्रतिमश्चैव वाशिष्ठश्चैव सप्तमः ॥ १४ ॥
 सुश्रेत्रश्चोत्तमौजाश्च भूमिसेनश्च वीर्यवान् ।
 शतानीकोऽथ वृषभो ह्यनमिचो जयद्रथः ॥ १५ ॥
 भूरिदुम्भः सुपर्वा च तस्यैते तनया मनोः ।
 भविष्या धर्मपुत्रस्य सावर्गास्यान्तरं शृणु ॥ १६ ॥
 विहङ्गमाः कामगाश्च निर्माणरतयस्तथा ।
 त्रिःप्रकारा भविष्यन्ति एकैकस्त्रिंशतो गणाः ॥ १७ ॥
 मासर्तुर्दिवसा ये तु निर्माणरतयस्तु ते ।
 विहङ्गमा रात्रयोऽथ मौहूर्त्ताः कामगा गणाः ॥ १८ ॥
 इन्द्रो वृषाख्यो भविता तेषां प्रख्यातविक्रमः ।
 हविषांश्च वरिष्ठश्च ऋष्टिरन्यस्तथारुणिः ॥ १९ ॥
 निश्चरश्चानघश्चैव विष्टिश्चान्यो महामुनिः
 सप्तर्षयोऽन्तरे तस्मिन्नग्निदेवश्च सप्तमः ॥ २० ॥

सर्वत्रगः सुशर्मा च देवानीकः पुरुद्वहः ।
 हेमधन्वा दृढायुश्च भाविनस्तत्सुता नृपाः ॥ २१ ॥
 द्वादशे रुद्रपुत्रस्य प्राप्ते मन्वन्तरे मनोः ।
 सावर्णाख्यस्य ये देवा मुनयश्च शृणुष्व तान् ॥ २२ ॥
 सुधर्माणः सुमनसो हरिता रौहितास्तथा ।
 सुवर्णाश्च सुरास्तत्र पञ्चैते दशका गणाः ॥ २३ ॥
 तेषामिन्द्रस्तु विज्ञेय ऋतधामा महाबलः ।
 सर्वैरिन्द्रगुर्युक्तः सप्तर्षीनपि मे शृणु ॥ २४ ॥
 द्युतिस्तपस्वी सुतपास्तपोमूर्त्तिस्तपोनिधिः ।
 तपोरतिस्तथैवान्यः सप्तमस्तु तपोधृतिः ॥ २५ ॥
 देवानुपदेवश्च देवश्रेष्ठो विद्वरथः ।
 मित्रवान् मित्रविन्दश्च भाविनस्तत्सुता नृपाः ॥ २६ ॥
 त्रयोदशस्य पर्याये रौच्याख्यस्य मनोः सुतान् ।
 सप्तर्षीश्च नृपांश्चैव गदतो मे निशामय ॥ २७ ॥
 सुधर्माणः सुरास्तत्र सुकर्माणस्तथापरे ।
 सुशर्माणः सुरा ह्येते समस्ता मुनिसत्तम ॥ २८ ॥
 महाबलो महावीर्यस्तेषामिन्द्रो दिवस्पतिः ।
 भविष्यानथ सप्तर्षीन् गदतो मे निशामय ॥ २९ ॥
 धृतिमानव्ययश्चैव तत्त्वदर्शी निरुत्सुकः ।
 निर्गोहः सुतपाश्चान्यो निष्प्रकम्पश्च सप्तमः ॥ ३० ॥
 चित्रसेनो विचित्रश्च नयतिर्निर्भयो दृढः ।
 सुनेत्रः शत्रुबुद्धिश्च सुव्रतश्चैव तत्सुताः ॥ ३१ ॥

पञ्चगवतितमोऽध्यायः ॥

—▶▶▶—

मार्कण्डेय उवाच ॥

रुचिः प्रजापतिः पूर्वं निर्गमो निरहङ्कृतः ।
अत्रस्तो मितशायी च चचार पृथिवीमिमां ॥ १ ॥
अनग्निमनिकेतन्तमेकाहारमनाश्रमं ।
विमुक्तसङ्गं तं दृष्ट्वा प्रोचुस्तत्पितरो मुनिः ॥ २ ॥

पितर ऊचुः ॥

वत्स कस्मात्त्वया पुण्यो न कृतो दारसंग्रहः ।
स्वर्गापवर्गहेतुत्वाद्बन्धस्तेनानिशं विना ॥ ३ ॥
गृही समस्तदेवानां पितृणाञ्च तथार्हणां ।
ऋषीणामतिथीनाञ्च कुर्वंस्तोकानुपाश्रुते ॥ ४ ॥
स्वाहोच्चारणतो देवान् स्वधोच्चारणतः पितृन् ।
विभजत्यन्नदानेन भूताद्यानतिथीनपि ॥ ५ ॥
रा त्वं दैवादृणाद्बन्धं बन्धमस्रदृणादपि ।
अवाप्नोषि मनुष्येभ्यो भूतेभ्यश्च दिने दिने ॥ ६ ॥
अनुत्पाद्य सुतान् देवानसन्तर्प्य पितृस्तथा ।
अकृत्वा च कथं मौढ्यात् सुगतिं गन्तुमिहसि ॥ ७ ॥
क्लेशमेकैकं पुत्रं मन्यामोऽच भवेत्तव ।
मृतस्य नरकं तद्वत् क्लेशमेवान्मज्जन्नि ॥ ८ ॥

रुचिरुवाच ॥

परिग्रहोऽतिदुःखाय पापायाधोगतिसाथा ।
 भवत्यतो मया पूर्वं न कृतो दारसंग्रहः ॥ ९ ॥
 आत्मनः संयमो योऽयं क्रियते सुनियन्त्रणात् ।
 स मुक्तिहेतुर्न भवत्यसावपि परिग्रहात् ॥ १० ॥
 प्रचाल्यतेऽनुदिवसं यदात्मा निष्परिग्रहैः ।
 समत्वपङ्कदिग्धोऽपि चित्ताम्नोभिर्वरं हि तत् ॥ ११ ॥
 अनेकभवसंभूतकर्मपङ्काङ्कितो बुधैः ।
 आत्मा सदासनातोयैः प्रक्षाल्यो नियतेन्द्रियैः ॥ १२ ॥

पितर उचुः ॥

युक्तं प्रक्षालनं कर्तुमात्मनो नियतेन्द्रियैः ।
 किन्तु मोक्षाय भार्गोऽयं यत्र त्वं पुत्र वर्त्तसे ॥ १३ ॥
 परन्तु दानैरशुभं नुद्यतेऽनभिसन्धितैः ।
 फलैस्तथोपभोगैश्च पूर्वकर्मशुभाशुभैः ॥ १४ ॥
 एवं न बन्धो भवति कुर्वतः करुणात्मकं ।
 न च बन्धाय तत्कर्म भवत्यनभिसन्धितं ॥ १५ ॥
 पूर्वकर्म कृतं भोगैः श्रीयतेऽहर्निशं तथा ।
 सुखदुःखात्मकैर्वत्स पुण्यापुण्यात्मकं नृणां ॥ १६ ॥
 एवं प्रक्षाल्यते प्राज्ञैरात्मा बन्धैश्च रक्ष्यते ।
 न त्वेवमविवेकेन पापपङ्केन गृह्यते ॥ १७ ॥

रुचिरुवाच ॥

अविद्या पच्यते वेदे कर्ममार्गः पितामहाः ।

तत्कथं कर्मणो मार्गं भवन्तो योजयन्ति मां ॥ १८ ॥

पितर ऊचुः ॥

अविद्या सत्यमेवैत्कर्म नैतन्मृषा वचः ।

किन्तु विद्यापरिप्राप्तौ हेतुः कर्म न संशयः ॥ १९ ॥

विहिताकरणात् पुंभिरसद्भिः क्रियते तु यः ।

संयमो मुक्तये सोऽन्ते प्रत्युताऽधोगतिप्रदः ॥ २० ॥

प्रश्नान्त्वयामीति भवान् वत्सात्मानन्तु मन्यते ।

विहिताकरणोद्भूतैः पापैस्त्वन्तु विदह्यसे ॥ २१ ॥

अविद्याप्युपकाराय विषवज्जायते नृणां ।

अनुष्ठिताभ्युपायेन बन्धायान्यापि नो हि सा ॥ २२ ॥

तस्माद्वत्स कुरुष्व त्वं विधिवद्धारसंग्रहं ।

मा जन्म विफलं तेऽस्तु असम्प्राप्य तु लौकिकं ॥ २३ ॥

रुचिरुवाच ॥

वृद्धोऽहं साम्प्रतं को मे पितरः संप्रदास्यति ।

भार्यान्तथा दरिद्रस्य दुष्करो दारसंग्रहः ॥ २४ ॥

पितर ऊचुः ॥

अस्माकं पतनं वत्स भवतश्चाप्यधोगतिः ।

नूनं भावि भवित्री च नाभिनन्दसि नो वचः ॥ २५ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

इत्युक्त्वा पितरस्तस्य पश्यतो मुनिसत्तम ।

बभूवुः सहसाऽदृश्या दीपा वाताहता इव ॥ २६ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे रुच्युपाख्यानम् ॥ ६५ ॥

षण्णवतितमोऽध्यायः ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

स तेन पितृवाक्येन भृशमुद्विग्नमानसः ।
 कन्याभिलाषी विप्रर्षिः परिवभ्राम मेदिनीं ॥ १ ॥
 कन्यामलभमानोऽसौ पितृवाक्याग्निदीपितः ।
 चिन्तामवाप महतीमतीवोद्विग्नमानसः ॥ २ ॥
 किं करोमि क्व गच्छामि कथं मे दारसंग्रहः ।
 क्षिप्रं भवेत् मत्पितृणां स चाभ्युदयकारकः ॥ ३ ॥
 इति चिन्तयतस्तस्य मतिर्जाता महात्मनः ।
 तपसाराधयाम्येनं ब्रह्माणं कमलोद्भवं ॥ ४ ॥
 ततो वर्षशतं दिव्यं तपस्तेपे स वेधसः ।
 आराधनाय स तदा परं नियममास्थितः ॥ ५ ॥
 ततः स्वं दर्शयामास ब्रह्मा लोकपितामहः ।
 उवाच तं प्रसन्नोऽस्मीत्युच्यतामभिवाञ्छितं ॥ ६ ॥
 ततोऽसौ प्रणिपत्याह ब्रह्माणं जगतो गतिं ।
 पितृणां वचनात्तेन यत्कर्तुमभिवाञ्छितं ॥
 ब्रह्मा चाह रुचिं विप्रं श्रुत्वा तस्याभिवाञ्छितं ॥ ७ ॥

ब्रह्मोवाच ॥

प्रजापतिस्त्वं भविता स्रष्टव्या भवता प्रजाः ।
 सृष्ट्वा प्रजाः सुतान् विप्र समुत्पाद्य क्रियास्तथा ॥ ८ ॥
 कृत्वा ह्येताधिकारस्त्वं ततः सिद्धिमवाप्स्यसि ।

स त्वं यथोक्तं पितृभिः कुरु दारपरिग्रहं ॥ ९ ॥
 कामञ्चेममभिधाय क्रियतां पितृपूजनं ।
 त एव तुष्टाः पितरः प्रदास्यन्ति तवेमितान् ॥
 पत्नीं सुतांश्च सन्तुष्टाः किन्न दद्युः पितामहाः ॥ १० ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

इत्यृषेर्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ।
 नद्या विविक्ते पुलिने चकार पितृतर्पणं ॥ ११ ॥
 तुष्टाव च पितृन् विप्र स्तवैरेभिस्तथादृतः ।
 एकाग्रः प्रयतो भूत्वा भक्तिनम्रात्मकन्धरः ॥ १२ ॥

रुचिरुवाच ॥

नमस्येऽहं पितृन् श्राद्धे ये वसन्त्यधिदेवताः ।
 देवैरपि हि तर्प्यन्ते ये च श्राद्धे स्वधोत्तरैः ॥ १३ ॥
 नमस्येऽहं पितृन् स्वर्गं ये तर्प्यन्ते महर्षिभिः ।
 श्राद्धैर्मनोमयैर्भक्त्या भुक्तिमुक्तिमभीप्सुभिः ॥ १४ ॥
 नमस्येऽहं पितृन् स्वर्गं सिद्धाः सन्तर्पयन्ति यान् ।
 श्राद्धेषु दिव्यैः सकलैरुपहारैरनुत्तमैः ॥ १५ ॥
 नमस्येऽहं पितृन् भक्त्या येऽर्च्यन्ते गुह्यकैरपि ।
 तन्मयत्वेन वाञ्छद्भिर्ऋद्धिमात्यन्तिकीं परां ॥ १६ ॥
 नमस्येऽहं पितृन्मर्त्यैरर्च्यन्ते भुवि ये सदा ।
 श्राद्धेषु श्रद्धयाभीष्टलोकप्राप्तिप्रदायिनः ॥ १७ ॥
 नमस्येऽहं पितृन् विप्रैरर्च्यन्ते भुवि ये सदा ।
 वाञ्छिताभीष्टलाभाय प्राजापत्यप्रदायिनः ॥ १८ ॥

नमस्येऽहं पितॄन् ये वै तर्प्यन्तेऽरग्यवासिभिः ।
 वन्यैः आङ्घ्रियताहारैरुपोनिर्धूतकिल्बिषैः ॥ १९ ॥
 नमस्येऽहं पितॄन् विप्रैर्नैष्ठिकव्रतचारिभिः ।
 ये संयतात्मभिर्नित्यं सन्तर्प्यन्ते समाधिभिः ॥ २० ॥
 नमस्येऽहं पितॄन् आङ्घ्रैः राजन्यास्तर्पयन्ति यान् ।
 कव्यैरशेषैर्विधिवल्लोकत्रयफलादान् ॥ २१ ॥
 नमस्येऽहं पितॄन् वैश्वैरर्च्यन्ते भुवि ये सदा ।
 स्वकर्माभिरतैर्नित्यं पुष्पधूपान्नवारिभिः ॥ २२ ॥
 नमस्येऽहं पितॄन् आङ्घ्रैर्ब्रह्मैरपि भक्तितः ।
 सन्तर्प्यन्ते जगत्त्रय नाम्ना ख्याताः सुकालिनः ॥ २३ ॥
 नमस्येऽहं पितॄन् आङ्घ्रैः पाताले ये महासुरैः ।
 सन्तर्प्यन्ते स्वधाहाराभ्यक्तदग्धामदैः सदा ॥ २४ ॥
 नमस्येऽहं पितॄन् आङ्घ्रैरर्च्यन्ते ये रसातले ।
 भोगैरशेषैर्विधिवन्नागैः कामानभीप्सुभिः ॥ २५ ॥
 नमस्येऽहं पितॄन् आङ्घ्रैः सर्पैः सन्तर्पितान् सदा ।
 तत्रैव विधिवन्मन्त्रभोगसम्पत्समन्वितैः ॥ २६ ॥

पितॄन्नमस्ये निवसन्ति साक्षात्
 ये देवल्लोके च तथान्तरीक्षे ।

महीतले ये च सुरादिपुञ्ज्या-
 स्ते मे प्रतीच्छन्तु मयोपनीतं ॥ २७ ॥

पितॄन्नमस्ये परमात्मभूता
 ये वै विमाने निवसन्ति मूर्त्तयः ।

यजन्ति यानस्तमलौर्गनोभि-
 र्योगीश्वराः क्लेशविमुक्तिहेतून् ॥ २८ ॥
 पितृन्ममस्ये दिवि ये च मूर्त्ताः
 स्रधाभुजः काम्यफलाभिसन्धौ ।
 प्रदानशक्ताः सकलेष्मितानां
 विमुक्तिदा येऽनभिसंहितेषु ॥ २९ ॥
 तृप्यन्तु तेऽस्मिन् पितरः समस्ता
 इच्छावतां ये प्रदिशन्ति कामान् ।
 सुरत्वमिन्द्रत्वमतोऽधिकं वा
 सुतान् पशून् खानि वलं गृहाणि ॥ ३० ॥
 सोमस्य ये रश्मिपु येऽर्कविम्बे
 शुक्लो विमाने च सदा वसन्ति ।
 तृप्यन्तु तेऽस्मिन् पितरोऽन्नतोयै-
 र्गन्धादिना पुष्टिमितो व्रजन्तु ॥ ३१ ॥
 येषां हुतेऽग्नौ हविषा च तृप्ति-
 र्यं भुञ्जते विप्रशरीरसंस्थाः ।
 ये पिण्डदानेन मुदं प्रयान्ति
 तृप्यन्तु तेऽस्मिन् पितरोऽन्नतोयैः ॥ ३२ ॥
 ये खड्गिमांसेन सुरैरभीष्टैः
 वृष्णैस्त्रिलौर्दिव्यमनोहरैश्च ।
 कालेन शाकेन महर्षिवर्यैः
 संग्रीणितारस्ते मुदमत्र यान्तु ॥ ३३ ॥

काव्यान्यशेषाणि च यान्यभीष्टा-
 न्यतीव तेषाममरार्चिमानां ।
 तेषान्तु सान्निध्यमिहास्तु पुष्प-
 गन्धान्नभोज्येषु मया कृतेषु ॥ ३४ ॥
 दिने दिने ये प्रतिगृह्णन्तेऽर्चां
 मासान्तपूज्या भुवि येऽष्टकासु ।
 ये वत्सरान्तेऽभ्युदये च पूज्याः
 प्रयान्तु ते मे पितरोऽत्र तृप्तिं ॥ ३५ ॥
 पूज्या द्विजानां कुशुदेन्दुभासो
 ये च्चित्रियाणाञ्च नवार्कवर्णाः ।
 तथा विशां ये कणकावदाता
 नीलीनिभाः शूद्रजनस्य ये च ॥ ३६ ॥
 तेऽस्मिन् समस्ता मम पुष्पगन्ध-
 धूपान्नतोयादिनिवेदनेन ।
 तथाग्निहोमेन च यान्तु तृप्तिं
 सदा पितृभ्यः प्रणतोऽस्मि तेभ्यः ॥ ३७ ॥
 ये देवपूर्व्वान्यतितृप्तिहेतो-
 रश्नन्ति कव्यानि शुभाहुतानि ।
 तृप्ताश्च ये भतिःसृजो भवन्ति
 तृप्यन्तु तेऽस्मिन् प्रणतोऽस्मि तेभ्यः ॥ ३८ ॥
 रक्षांसि भूतान्यसुरांस्तथोग्रान्-
 निर्नाशयन्तस्त्वशिवं प्रजानां ।

आद्याः सुराणाममरेशपञ्चा-

स्तृप्यन्तु तेऽस्मिन् प्रणतोऽस्मिन् तेभ्यः ॥ ३९ ॥

अग्निस्वात्ता वर्हिषद आज्यपाः सोमपास्तथा ।

व्रजन्तु तृप्तिं आद्वेऽस्मिन् पितरस्तर्पिता मया ॥ ४० ॥

अग्निस्वात्ताः पितृगणाः प्राचीं रक्षन्तु मे दिशं ।

तथा वर्हिषदः पान्तु यास्यां ये पितरः स्मृताः ॥ ४१ ॥

प्रतीचीमाज्यपास्तद्बुदीचीमपि सोमपाः ।

रक्षोभूतपिशाचेभ्यस्तथैवासुरदोषतः ॥ ४२ ॥

सर्वतश्चाधिपस्तेषां यमो रक्षां करोतु मे ।

विश्वो विश्वभुगाराध्यो धर्मो धन्यः शुभाननः ॥ ४३ ॥

भूतिदो भूतिद्वद्भूतिः पितृणां ये गणा नव ।

कल्याणः कल्यता कर्ता कल्यः कल्यतराश्चयः ॥ ४४ ॥

कल्यताहेतुरनघः पडिमे ते गणाः स्मृताः ।

वरो वरेण्यो वरदः पुष्टिदस्तुष्टिदस्तथा ॥ ४५ ॥

विश्वपाता तथा धाता सप्तैवैते तथा गणाः ।

महान्महात्मा महितो महिमानान्महाबलः ॥ ४६ ॥

गणाः पञ्च तथैवैते पितृणां पापनाशनाः ।

सुखदो धनदश्चान्यो धर्मदोऽन्यश्च भूतिदः ॥ ४७ ॥

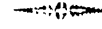
पितृणां कश्यते चैतत्तथा गणचतुष्टयं ।

एकत्रिंशत्पितृगणा यैर्वाप्तमखिलं जगत् ॥

ते मेऽनुतृप्तास्तृप्यन्तु यच्छन्तु च सदा हितं ॥ ४८ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे दनुवास्याने ॥ ६६ ॥

सप्तमवतित्तमोऽध्यायः ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

एवन्तु स्तुवतस्तस्य तेजसो राशिरुच्छ्रितः ।
 मादुर्बभूव सहसा गगणव्याप्तिकारकः ॥ १ ॥
 तत् दृष्ट्वा सुमहत्तेजः समासाद्य स्थितं जगत् ।
 जानुभ्यामवनिं गत्वा रुचिः रूचिमिदं जगौ ॥ २ ॥

रुचिरुवाच ॥

अर्चितानाममूर्त्तीनां पितृणां दीप्ततेजसां ।
 नमस्यामि सदा तेषां ध्यानिनां दिव्यचक्षुषां ॥ ३ ॥
 इन्द्रादीनाञ्च नेतारो दक्षमारीचयोस्तथा ।
 राक्षसीणां तथान्येषां तान्नमस्यामि कामदान् ॥ ४ ॥
 मन्वादीनां मुनीन्द्राणां सूर्याचन्द्रमसोस्तथा ।
 तान्नमस्याम्यहं सर्वान् पितृन्ममूद्धावपि ॥ ५ ॥
 नक्षत्राणां ग्रहाणाञ्च वायुमग्नोर्नभसस्तथा ।
 द्यावापृथिव्योश्च तथा नमस्यामि कृताञ्जलिः ॥ ६ ॥
 देवपीणां जनितृंश्च सर्व्वलोकनमस्कृतान् ।
 अश्वत्थस्य सदा दातृन् नमस्येऽहं कृताञ्जलिः ॥ ७ ॥
 प्रजापतेः कश्यपाय सोमाय वरुणाय च ।
 योगेश्वरेभ्यश्च सदा नमस्यामि कृताञ्जलिः ॥ ८ ॥

नमो गणोभ्यः सप्तभ्यस्तथा लोकेषु सप्तसु ।
 स्वयम्भुवे नमस्यामि ब्रह्मणे योगचक्षुषे ॥ ९ ॥
 सोमाधारान् पितृगणान् योगमूर्त्तिधरांस्तथा ।
 नमस्यामि तथा सोमं पितरं जगतामहं ॥ १० ॥
 अग्निरूपांस्तथैवान्धान्नमस्यामि पितृनहं ।
 अग्नीषोममयं विश्वं यत एतदशेषतः ॥ ११ ॥
 ये तु तेजसि ये चैते सोमसूर्याग्निमूर्त्तयः ।
 जगत्स्वरूपिणश्चैव तथा ब्रह्मस्वरूपिणः ॥ १२ ॥
 तेभ्योऽखिलेभ्यो योगिभ्यः पितृभ्यो यतमानसः ।
 नमो नमो नमस्ते मे प्रसीदन्तु स्वधामुजः ॥ १३ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

एवं स्तुतास्ततस्तेन तेजसा मुनिसत्तम ।
 निश्चक्रमुस्ते पितरो भासयन्तो दिशो दश ॥ १४ ॥
 निवेदितञ्च यत्तेन पुष्यगन्धानुलेपनं ।
 तद्गुपितानथ स तान् ददृशे पुरतः स्थितान् ॥ १५ ॥
 प्रणिपत्य पुनर्भक्त्या पुनरेव कृताञ्जलिः ।
 नमस्तुभ्यं नमस्तुभ्यमित्याह पृथगादृतः ॥ १६ ॥
 ततः प्रसन्नाः पितरस्तमूचुर्मुनिसत्तमं ।
 वरं वृणीष्वेति स तानुवाचानतकन्धरः ॥ १७ ॥

रुचिरुवाच ॥

साम्प्रतं सर्गकर्तृत्वमादिष्टं ब्रह्मणा मम ।
 सोऽहं पत्नीमभीषामि धन्यां दिव्यां प्रजावतीं ॥ १८ ॥

पितर ऊचुः ॥

अत्रैव सद्यः पत्नी ते भवत्यतिमनोरमा ।
 तस्याञ्च पुत्रो भविता भवतो मनुरुत्तमः ॥ १९ ॥
 मन्वन्तराधिपो धीसांस्त्वन्नाम्नैवोपलक्षितः ।
 रुचे रौच्य इति ख्यातिं यो यास्यति जगत्रये ॥ २० ॥
 तस्यापि बहवः पुत्रा महाबलपराक्रमाः ।
 भविष्यन्ति महात्मानः पृथिवीपरिपालकाः ॥ २१ ॥
 त्वञ्च प्रजापतिर्भूत्वा प्रजाः सृष्ट्वा चतुर्विधाः ।
 क्षीणाधिकारो धर्माच्च ततः सिद्धिमवाप्स्यसि ॥ २२ ॥
 स्तोत्रेणानेन च नरो योऽस्मांस्तोष्यति भक्तितः ।
 तस्य तुष्टा वयं भोगानात्माज्ञानं तथोत्तमं ॥ २३ ॥
 शरीरारोग्यमर्थञ्च पुत्रपौत्रादिकन्तथा ।
 वाञ्छद्भिः सततं स्तत्राः स्तोत्रेणानेन वै यतः ॥ २४ ॥
 श्राद्धे च य इमं भक्ष्या अस्मात्पीतिकरं स्तवं ।
 पठिष्यति द्विजाग्राणां भुञ्जतां पुरतः स्थितः ॥ २५ ॥
 स्तोत्रश्रवणसंग्रीत्या सन्निधाने परे कृते ।
 अस्माकमक्षयं श्राद्धं तद्भविष्यत्यसंशयं ॥ २६ ॥
 यद्यप्यश्रोत्रियं श्राद्धं यद्यप्युपहृतं भवेत् ।
 अन्यायोपात्तवित्तेन यदि वा कृतमन्यथा ॥ २७ ॥
 अश्राद्धाहैरूपहतरूपहारैस्तथा कृतं ।
 अकालेऽप्यथवाऽदेशे विधिहीनमथापि वा ॥ २८ ॥
 अश्रद्धया वा पुरुषैर्दक्षामाश्रित्य वा कृतं ।